

ΟΙ ΔΥΟ ΡΟΠΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Υπό τοῦ κ. ΧΡΗΣΤΟΥ Χ. ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ

*Da Gott die Welt erschuf, wass schrieb man vor ein Jahr?
Kein andres nicht alss dass seins Urstands erstes war.*

ANGELUS SILESIIUS¹

1. Ἡ ἀρχὴ

Ἡ θεμελιώδης ἀπορία τοῦ ἀνθρώπου στρέφεται πρὸς τὸ τί εἶναι τὸ εἶναι. Ἡ πλήρης ἱκανοποίηση αὐτῆς τῆς ἀπορίας ἀποτελεῖ τὸ ὑποτιθέμενο τέρμα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ. Ὡστόσο, ἀπαιτεῖται μιὰ στέρεη ἀφετηρία ἐκκινήσεως. Ἡδη, ἡ διαλεύκανση τῶν μεθοδολογικῶν προϋποθέσεων γιὰ τὴν ἔναρξιν τῆς «γιγαντομαχίας περὶ τῆς οὐσίας» συνιστᾷ σπουδαῖο φιλοσοφικὸ πρόβλημα, πὺν μπορεῖ καὶ μόνο του νὰ ἐξαντλήσῃ ἢ νὰ ἀπογοητεύσῃ τὴ φιλοσοφικὴ ἄθληση.

Τὸ πλεονέκτημα τῆς ὀρθῆς ἀρχῆς εἶναι ὅτι δὲν δημιουργεῖ ψευδοπροβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀγκυλώνουν τὴ σκέψιν καὶ τὴν ἐκτρέπουν πρὸς ἄγονες ἀναζητήσεις. Τὸ μειονέκτημά της εἶναι ὅτι δημιουργεῖ ἕνα κόσμον κλειστό. Βεβαίως τοῦτο μπορεῖ νὰ συμβῆ στὸ βαθμὸ πὺν μιὰ ἀρχὴ εἶναι ἀρχὴ καὶ ὄχι τέλος· καὶ στὸ βαθμὸ πὺν ἡ ἀνάπτυξί της δὲν συμπληρώνεται ἀνεπιγνώστως ἀπὸ ἕτερογενῆ στοιχεῖα. Κι' αὐτὸ συμβαίνει. Διότι ἡ φιλοσοφικὴ ἀπορία κατὰ λήγει μὲν σὲ ἕνα ἐρώτημα, τοῦ ὁποῖου ἡ θέση καὶ ἡ ἀνάπτυξιν ἀπαιτεῖ τὶς προϋποθέσεις τοῦ ὀρθῶς λογίζεσθαι, προέρχεται ὁμως ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ ἐμπειρία βάθους, ἡ ὁποία κι' αὐτὴ ἀπαιτεῖ τὸ αὐθεντικῶς βιοτεῦν.

«Εἶναι τώρα κάμποσος καιρὸς πὺν ἀντελήφθηκα πὺς ἀπὸ τὰ πρῶτα μου χρόνια δέχθηκα ἕνα σωρὸ ψεύτικες γνώμες γιὰ ἀληθινές, καὶ ὅ,τι ἔκτοτε στήριξα ἐπάνω σὲ τόσο σαθρές ἀρχές δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἀμφίβολο καὶ ἀβέβαιο· ἔτσι ὥστε σκέφθηκα νὰ καταπιαστῶ μιὰ φορὰ στὴ ζωὴ μου στὰ σοβαρά, νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ ὅλες τὶς γνώμες πὺν δέχθηκα μέχρι τώρα καὶ νὰ

1. Angelus Silesius: Cherubinischer Wandersmann, 5ο βιβλίον, 91.

ἀρχίσω ἀπὸ τὰ θεμέλια· ἂν θέλω νὰ οἰκοδομήσω κάτι τὸ στέρεο...». Ἔτσι θέτει ὁ Descartes τὴ μεθοδολογικὴ του ἀμφιβολία γιὰ ὅλα, προκειμένου νὰ ἀνεύρη μιὰ σίγουρη ἀφετηρία ἐκκινήσεως. Τὴ στιγμή πού ἀμφιβάλλω γιὰ τὰ πάντα, συλλογίσθηκε ὁ Descartes, ἕνα πρᾶγμα μένει σίγουρο: τὸ ὅτι σκέπτομαι. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σκέπτομαι θὰ πῆ πὼς ὑπάρχω. Νὰ δυὸ ἀδιαμφισβήτητες βεβαιότητες πού μποροῦν νὰ θεμελιώσουν τὴν πρώτη μου φιλοσοφικὴ ἀρχή· τὸ ὅτι σκέπτομαι καὶ τὸ ὅτι ὑπάρχω: *Cogito, ergo sum*.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ πὼς σ' αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ἀνάγεται λίγο ὡς πολὺ ὅλη ἡ νεώτερη εὐρωπαϊκὴ σκέψη. Ὅχι τόσο ὡς ἀφετηρία, ὅσο μᾶλλον ὡς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι. Διότι αὐτὴ ἡ ἀρχὴ προϋποθέτει μιὰν ὠρισμένη κατεύθυνση τοῦ πνεύματος, μιὰ συγκεκριμένη μεθόδουσή του.

Βεβαίως ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία ἐνὸς ἄλλου τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ κρίνεται ἑλλιπής. Τί εἶμαι ἐγὼ πού σκέπτομαι; Ὁ Descartes ἀπαντᾷ: «ἕνα πρᾶγμα πού σκέπτεται» (*Res cogitans*). Ἔτσι τίθεται ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἡ σκέψη μὲ τὶς ἰδέες τῆς, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ πράγματα μὲ τὴν ὕλη τους. Ὡστε, ὀδηγούμεθα νὰ διερευνήσωμε ἂν ἡ ἀλήθεια τοῦ εἶναι κεῖται στὴν ἰδέα ἢ στὴν ὕλη. Ἀλλὰ ἡ προβληματικὴ αὐτὴ προκύπτει ἀπλῶς ἀπὸ ἕνα ὠρισμένο τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι.

2. Ἡ συνείδηση τοῦ «κάποιου» πράγματος

Τὰ ἀδιέξοδα πού ἐδημιούργησε αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς σκέψης καὶ ἡ ἐν γένει ἱστορικὴ ἐμπειρία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος ἔστρεψαν τὸν ἀπορητικὸ στοχασμὸ πρὸς ἄλλη κατεύθυνση. Κατ' ἀρχὴν, τὸ «σκέπτομαι» δὲν εἶναι πλη-
ρες. Ποτὲ δὲν σκέπτομαι στὸν ἄερα, ἀλλὰ πάντοτε σκέπτομαι κ ἄ τ ι. Δηλαδή ἡ σκέψη μου ἔχει πάντοτε ἕνα ἀντικείμενο, νοητὸ ἢ ὑλικὸ (πρᾶγμα). Καὶ μάλιστα σκέπτομαι αὐτὸ τὸ κάτι ὄχι ὅπως μπορεῖ νὰ εἶναι καθεαυτὸ ἀλλὰ ὅπως τὸ παριστάνω στὴ σκέψη μου. Ὡστε ἡ ἀρχὴ τοῦ Descartes μπορεῖ νὰ συμπληρωθῆ ἔτσι: *Cogito cogitata qua cogitata*. Περαιτέρω: ἐγὼ, ὡς πρᾶγμα μέσα στὰ πράγματα τοῦ ὑλικοῦ κόσμου δὲν σκέπτομαι μονάχα, ἀλλὰ καὶ θέλω, καὶ πονᾶω, καὶ μεριμνῶ, καὶ φοβᾶμαι κλπ. Ὅλα αὐτὰ συνιστοῦν τὴ συνείδηση. Ὡστε δὲν εἶμαι ἕνα πρᾶγμα πού σκέπτεται ἀπλῶς, ἀλλὰ πού ἔχει συνείδηση. Ἔτσι ὁμως ἡ σκέψη εἶναι μιὰ λειτουργία τῆς συνείδησης, με-
ταξὺ τῶν ἄλλων. Ὅποτε ὅλο τὸ καρτεσιανὸ *Cogito* χάνει τὴν εὐστάθειά του. Ἰσχύει ὁμως ἡ παρατήρηση, ὅτι σκέπτομαι πάντοτε κάτι, σὲ εὐρύτερο τώρα ἐπίπεδο. Δὲν ὑπάρχει συνείδηση ἀφηρημένη, ἀλλὰ πάντοτε συνείδηση «κά-
ποιου» πράγματος. Καὶ μάλιστα αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι ὅπως τὸ συνειδητοποιῶ, καὶ ὄχι ὅπως εἶναι καθεαυτὸ. Αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς συνείδησης. Ὡστε ἡ συνείδηση δὲν ὑπάρχει παρὰ ὡς συνείδηση ἀντικειμένου, νοητοῦ ἢ ὑλικοῦ (πράγματος). Αὐτὴ ἡ ἀνακάλυψη ὀφείλεται στὸν Brentano, καὶ τὴν ἀνήγαγε σὲ γόνιμη ἀναλυτικὴ ἀρχὴ ὁ Husserl. Ὁ ὁποῖος τὴν ὠνόμασε ἀρχὴ τῆς ἀναφορικότητος. Ἐπειδὴ ἡ συνείδηση πάντοτε ἀναφέρεται σὲ κάτι.

Ἐποὶ ἡ συνείδηση εἶναι πάντοτε συνείδηση κάποιου ἀντικειμένου, θὰ πῆ ὅτι ἡ συνείδηση δὲν εἶναι ἀντικείμενο. Ἀντικείμενο εἶναι ἀκριβῶς, ὅ,τι ἀντί—κεῖται στὴ συνειδητοποιοῦσα τὸ ἀντικείμενο συνείδηση. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος, ὡς πρᾶγμα τοῦ κόσμου, εἶναι προικισμένος μὲ κάτι πού δὲν εἶναι πρᾶγμα. Ἐποὶ λοιπὸν ἡ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἕνα πρᾶγμα, ὅπως τὰ ἄλλα ὄργανά του, ἐκεῖνο πού ξεχωρίζει τὸν ἄνθρωπο εἶναι ἡ συνείδησή του. Εἶναι ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ του. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δηλαδὴ συνείδηση, ὄχι πρᾶγμα. Στὴ φιλοσοφικὴ φιλολογία, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἡρακλείτου, λέγεται πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι πολὺ πάρα πάνω ἀπὸ ὅ,τι αὐτὸς νομίζει, καὶ θὰ νομίζη, γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Αὐτὸ τὸ «πάρα πάνω» δὲν εἶναι μιὰ ποσοτικὴ ἐπέκταση, πού δὲν μπορεῖ νὰ τὴν καλύψη ἡ γνώση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶναι κάτι εἰδητικὰ διάφορο ἀπὸ αὐτὸ πού ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει· αὐτὸ τὸ «διάφορο» εἶναι τὸ πέραν τῶν ἀντικειμένων. Καὶ δὲν τὸ περιτρέχει ἡ αὐτεπίγνωσή του, ἡ αὐτοσυνείδησίς του, ἀκριβῶς γιὰτὶ ἡ συνειδητοποίηση συμβαίνει νὰ εἶναι πάντοτε συνειδητοποίηση ἀντικειμένου.

Βέβαια προκύπτει τὸ ἐρώτημα, τί εἶναι ἐν τέλει ἡ συνείδηση; Γιὰ νὰ ἀπαντήσωμε πρέπει νὰ ἔχωμε συνείδηση τῆς συνείδησης. Καὶ ἐν συνεχείᾳ συνείδηση τῆς συνείδησης τῆς συνείδησης κ.ο.κ. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπάρχη συνείδηση τῆς συνείδησης θὰ πρέπει ἡ δευτέρη συνείδηση νὰ γίνῃ ἀντικείμενο τῆς πρώτης, δηλαδὴ νὰ ἐκπέση σὲ ἀντικείμενό της, ἀποῦ ἡ συνείδηση εἶναι πάντοτε συνείδηση ἀντικειμένου, ὁπότε ἡ συνείδηση μένει πάντοτε ὡς τοιαύτη. Δηλαδὴ «συνείδηση» καὶ «συνείδηση τῆς συνείδησης» εἶναι ταυτότης, ἀποῦ ἡ «δευτέρη» συνείδηση, δὲν εἶναι συνείδηση ἀλλὰ ἀντικείμενο. Ὅποτε πρέπει νὰ συμπεράνωμε πὼς ἡ συνείδηση δὲν εἶναι πρᾶγμα, καὶ ὅτι τίθεται ἄμεσα καὶ ἀπὸ λυτὰ ὡς τοιαύτη.

3. Ἡ ροπή πρὸς τὰ ἀντικείμενα

Ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ συνείδηση εἶναι πάντοτε συνείδηση ἀντικειμένου εἶναι θεμελιώδης. Ἔτσι ὑποδηλώνεται μιὰ βασικὴ τάση τῆς συνείδησης: ἡ ροπή πρὸς τὰ ἀντικείμενα· μιὰ διηνεκὴς ἐξοδος πρὸς τὸν κόσμο. Ὅπως, ἅμα ψάξωμε τὴ φωνητὰ τοῦ μυρμηγκιοῦ δὲν θὰ βροῦμε παρὰ ἀντικείμενα πού ἔφερε ἀπὸ τὸν ἐξω κόσμο, ἔτσι ἅμα ψάξωμε τὴ συνείδηση δὲν θὰ βροῦμε παρὰ ὅ,τι αὐτὴ μάζεψε ἀπὸ τὸν κόσμο. Αὐτὸ ἐνοοῦσε ὁ ὕλισμός, ὅταν, ἀντιστρέφοντας τὴν ἐγγελιανὴ ἐξίσωση, ἔλεγε πὼς τὸ εἶναι καθορίζει τὴ συνείδηση. Καὶ ψάχνοντας βρῆκε πὼς ὅλα τὰ φαντασμαγορικὰ περιεχόμενα τῆς συνείδησης, θεοί, ἠθικὴ, δικαιοσύνη, ἀγάπη, ἡ ἐν γένει ἰδεολογία της, δὲν ἦσαν παρὰ ἀλλοιωμένους μορφές τῶν ἐξωτερικῶν παραγωγικῶν καὶ ταξικῶν σχέσεων. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ἡ ψυχανάλυση. Ψάχνοντας κι' αὐτὴ βρῆκε πὼς ὁ Θεὸς δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ πατέρα· καὶ πὼς ἐν γένει τὰ περιεχόμενα τῆς συνείδησης προκύπτουν ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὲς σεξουαλικὲς περιπέτειες τοῦ ἀνθρώπου καθὼς τοῦτες ἀπωθοῦνται καὶ ἀλλοιώνονται καταλλήλως μέσα στὴ συνείδηση.

Στὸ βαθμὸν, λοιπόν, πού ἡ συνείδηση εἶναι συνείδηση κάποιου ἀντικειμένου, ὁ ὕλισμός καὶ ἡ ψυχανάλυση ἔχουν δίκαιο, καὶ οἱ ἀνακαλύψεις τους εἶναι κεφαλαιώδεις. Μέσα στὴ συνείδηση δὲν βρίσκεις παρά τὸν κόσμον. Ὅχι βεβαίως ὅπως εἶναι, ἀλλὰ «ἀλλοτριωμένον»· δηλαδή, ἄλλη εἶναι ἡ πραγματικὴ ἱστορικοκοινωνικὴ κατάσταση τῆς συνείδησης, κι' αὐτὴ ἄλλα ἀναπαριστᾷ. Ἔτσι, βρίσκεται «ἀποξενωμένη» ἀπὸ τὴν πραγματικὴ τῆς θέσης στὸν κόσμον. Καὶ ἐδῶ βρίσκεται τὸ μεγάλο σταυροδρόμι. Πῶς καὶ γιατί ἡ συνείδηση ἀλλοτριώνει καὶ ἀλλοτριώνεται; Στὴ φράση, πού ἀποτελεῖ μεθοδολογικὴ ἀφετηρία, «συνείδηση ἀντικειμένου» ἔχουμε δύο ὅρους: «συνείδηση» καὶ «ἀντικείμενον». Ἄν θεωρήσωμε τὴ συνείδηση σὰν ἕνα ἀπλό ἀνακλαστικὸ μηχανισμό, τότε τὰ πρωτεῖα ἀνήκουν στὸ ἀντικείμενον. Καὶ κάτι παραπάνω: καὶ ἡ ἴδια ἡ συνείδηση γίνεται ἀντικείμενον, γίνεται «ἀνώτερη μορφή ὀργάνωσης τῆς ὕλης». Καὶ μεταξύ τῆς ἱστορικοκοινωνικῆς πραγματικότητος καὶ τῶν ἀλλοτριωμένων μορφῶν τῆς συνείδησης ὑπάρχει συνέχεια.

Ἄν ἀντίθετα θεωρήσωμε τὴ συνείδηση σὰν μὴ ἀντικείμενον, ἡ ὁποία ἀλλοτριώνει καὶ ἀλλοτριώνεται ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀντανεκλαστικὸ ἀντικείμενον, τότε τὰ πρωτεῖα ἀνήκουν στὴ συνείδηση. Καὶ κάτι παραπάνω: Ὁ ἴδιος ὁ κόσμος τῶν ἀντικειμένων γίνεται πεδίο δράσης τῆς συνείδησης. Ὅποτε μεταξύ τῆς ἱστορικοκοινωνικῆς πραγματικότητος καὶ τῶν ἀλλοτριωμένων μορφῶν τῆς συνείδησης ὑπάρχει διακοπή.

Ἀναμφίβολα, ἡ ἀνάλυση τοῦ ἀντικειμένου τῆς συνείδησης διελεύκανε πολλὰ ψυχολογικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ προβλήματα. Ὡστόσο καὶ ἡ ἀνάλυση τῆς συνείδησης τοῦ ἀντικειμένου τίθεται κατὰ τρόπον ἐπιτακτικὸ καὶ ἔγκυρο. Διότι ἡ συνείδηση δὲν εἶναι ἕνα ὕλικὸ ὄργανο πλάϊ στὰ ἄλλα ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶναι ἀκριβῶς συν-εἶδηση, συν-εἶδέναί. Μέγα πρόβλημα γιὰ τὴ φιλοσοφία στάθηκε ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ἀπροσπέλαστο πέρασμα ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον στὴ συνείδηση καὶ ἀντιστρόφως.

Ἡ ἄποψη ὅτι ἡ συνείδηση ἀντικατοπτρίζει τὸν κόσμον (ὕλισμός) εἶναι μιὰ χονδροειδῆς διαγραφή τῆς συνείδησης, μετατρέποντάς τὴν σὲ πρᾶγμα. Ἡ ἄποψη ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὄραμα τῆς συνείδησης (σολιπσιζμός) εἶναι μιὰ ἕξ ἴσου χονδροειδῆς διαγραφή τοῦ κόσμου, μετατρέποντάς τὸν σὲ συνείδηση. Ὁ νεώτερος φιλοσοφικὸς στοχασμὸς διαπιστώνει ὅτι ἀπλῶς τὸ ὄλο πρόβλημα δὲν τίθεται καλῶς, ἐπειδὴ ὑπονοεῖται ὁ δυαδισμὸς ὑποκειμένου - ἀντικειμένου, ἐνῶ τέτοιος δυαδισμὸς εἶναι ἀπλῶς ἐμπειρικὸς καὶ ὄχι ὄντολογικὸς. Στὸ ἐμπειρικὸ ἐπίπεδο συνείδηση καὶ κόσμος ἀπλῶς, συνυπάρχουν, τίθενται ἄμεσα καὶ ἀπὸ λυτα: τὸ ἕνα δὲν ἐξάγεται ἀπὸ τὸ ἄλλο· ὁπότε μεθοδολογικὰ τὸ ἕνα δὲν εἶναι ὑποδεέστερο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Εἶναι δύο χωριστὲς περιοχὲς τοῦ ὄντος. Ὅπου, ὡστόσο, ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἑνὸς προϋποθέτει τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἄλλου. Ἡ ὑπέρβαση τοῦ δυαδισμοῦ, μέσα στὸν ὁποῖο ἐκτυλίσσεται τὸ κοσμικὸ δράμα, ἴσως νὰ μὴ εἶναι ἐφικτὴ. Καὶ ὁ ἀναλυτικὸς στοχασμὸς πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τὶς ψευδοὑπερβάσεις. Ἡ δυαρχία εἶναι ἕνα γεγονός πού τὸ διαπίστωσε ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση ἀπὸ τὴν αὐγὴ τῆς ἱστορίας· δὲν τὸ διεπίστωσε ἀπλῶς θεωρητικὰ, ἀλλὰ ἐζήσε τὴ δραματικότητα ἑνὸς τέτοιου

διχασμοῦ τοῦ ὄντος, ὁ ὁποῖος ἐκδηλώθηκε σάν ἀτελεύτητη πάλη μεταξύ καλοῦ καὶ κακοῦ. Καὶ ζήτησε ἐναγωνίως νὰ λυτρωθῆ ἀπὸ τὴν ἀρπάγη τοῦ ἐναντίου. Ἡ δυαρχία εἶναι κατάσταση τῆς ἐγκοσμιότητος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὑπέρβαση τῆς δυαρχίας, σημαίνει ὑπέρβαση τῆς ἐγκοσμιότητος. Ἡ ὑπέρβαση τῆς δυαρχίας μὲ μιὰ ἀπλή «φόρμουλα» ἰσοδυναμεῖ μὲ φτώχεια ἀντίληψης, μὲ ἀπολησμόνηση, μὲ ἀπορρόφηση, μὲ ἀπώλεια.

4. Τὸ φαινόμενο

Ἡ πρόοδος ποὺ ἐσημειώθη ἐσχάτως στὴν προβληματικὴ ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ συνίσταται στὴν ἀλλαγὴ μεθόδου. Καὶ τοῦτο, βαθύτερα, προϋποθέτει μετασχηματισμούς στὴν ἱστορικὴ ἐμπειρία τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν οὐσία, αὐτὸ εἶναι τὸ μέγα κέρδος. Μέχρι τώρα ἡ φιλοσοφία, γιὰ νὰ μάθῃ τί εἶναι τὸ εἶναι, ρωτοῦσε τὰ πράγματα. Τὰ πράγματα ὅμως δὲν μποροῦν νὰ ἀπαντήσουν, γιὰτί εἶναι βουβά. Ὡστόσο, μέσα στὸν φυσικὸ κόσμον ὑπάρχει μόνον ἓνα «πρᾶγμα» ποὺ μπορεῖ νὰ ἀπαντήσῃ. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἰδιότυπη θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν κόσμον, ἡ ἰδιοφυΐα του, παρέχει στὸν φιλοσοφικὸ στοχασμὸ μιὰν ἀπροσδόκητη λαβὴ γιὰ νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἔρευνά του ἐπάνω στὸ μέγα θέμα τοῦ τί εἶναι τὸ εἶναι. Οἱ βασικὲς δομὲς τοῦ ὄντος - συνειδηση (ὑπαρξιακὲς κατηγορίες) ἔχουν τὴν αὐτὴ ἐγκυρότητα μὲ τὶς βασικὲς δομὲς τοῦ ὄντος - ἀντικειμενικὲς κατηγορίες)· δηλαδὴ μᾶς πληροφοροῦν καὶ οἱ δυὸ ἐξ ἴσου ἐγκύρως γιὰ τὶς πιθανὲς προσβάσεις πρὸς τὸ εἶναι. Ἡ πρόσβαση ὅμως στοὺς χώρους τῆς συνειδησης εἶναι αὐτόχρημα κινδυνώδης. Ἡ γλῶσσα μας καὶ ἡ διάνοιά μας εἶναι κατάφορτες ἀπὸ ἔννοιες καὶ εἰκόνες τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Γιατί καθὼς μ' αὐτὸν συναλλασσόμεθα ἀδιακόπως, δανεισθήκαμε τοὺς τρόπους του. Ἦδη οἱ ἐκφράσεις: Χῶρος, δομὴ, μέσα, ἔξω, πρῶτον, ὕστερον κ.ο.κ. τὸ μαρτυροῦν. Εἶναι ὅλες χωροχρονικὲς.

Ὁ ἀναλυτικὸς στοχασμὸς ἀνάγει τὴν ποικιλία τῶν φαινομένων σὲ στοιχειωδέστερες μορφές, στὸ «λόγον» τους. Ἡ σχέση μεταξύ «λόγου» καὶ φαινομένου εἶναι ἀντιστρεπτή. Ἦτοι, τὰ φαινόμενα πρέπει νὰ «δώσουν τὸν λόγον τους» ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος πρέπει νὰ «σώσῃ τὰ φαινόμενα». Ἄν χρειάζεται ἱκανὴ ὀξύτερεια γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ λόγου, ἀπαιτεῖται ἐξ ἴσου καὶ ἱκανὴ εὐαισθησία γιὰ τὸν σεβασμὸ τοῦ φαινομένου. Ἡ συλλήβδην ὑπαγωγὴ μιᾶς σειρᾶς φαινομένων σ' ἓνα μονοσήμαντο λόγον ποὺ τίθεται ἀπὸ τὰ ἔξω, παραγνωρίζοντας τὴν ἐσωτερικὴ δόμησιν τοῦ φαινομένου, κάνει τὶς εὐαίσθητες συνειδήσεις νὰ ἀντιδρῶν ἔντονα.

Ἀλλὰ τί εἶναι φαινόμενο; Ἡ «συνειδηση ἀντικειμένου» δὲν εἶναι ἓνας κενὸς τύπος. Εἶναι ἐνέργημα τὸ ὁποῖο παράγει φαινόμενα. Ἡ κρούση συνειδησης καὶ ἀντικειμένου, ἡ δραματικὴ συμβίωσή τους, προξενεῖ φαινόμενα. Σεβασμὸς τοῦ φαινομένου θὰ πῆ ὅτι ἡ ἐρμηνεία του πρέπει νὰ ἔρχεται ἀπὸ μέσα του κι' ὄχι νὰ ἐπιβάλλεται ἀπ' ἔξω. Νὰ διαπιστωθῆ τὸ νόημά του ἐκ τῶν ἔσω· νὰ θεωρηθῆ ὡς προῖον τῆς διαπλοκῆς συνειδησης καὶ ἀντικειμένου. Τὸ νὰ ποῦμε, π.χ. ὅτι τὸ θρησκευτικὸ φαινόμενο εἶναι ἀποκλειστικῶς προῖον τῆς

πάλης τῶν τάξεων ἢ τῆς ἀγνοίας τῶν φυσικῶν νόμων κ.ο.κ. ἐρμηνεύομε τὸ φαινόμενο ἀπ' ἐξῶ· ἄρα τὸ βιάζομε καὶ δὲν τὸ σώζομε.

Μέσα στὸ φρινόμενο ὑπάρχει ἓνας μέγας σφῶρὸς ὑλικότητος καὶ χρονικότητος, ποὺ τὸ ἐρμηνεύουν εὐθέως (ἐννοῶ χωρὶς διακοπή). "Ἄν ὁμως τὸ φαινόμενο ἦταν πλήρως (στεγανὰ) ἄμεσο προϊόν χρονικοῦλικῶν συναρτήσεων, δὲν θὰ ἦταν φαινόμενο. Ἐκείνο ποὺ τὸ καθιστᾷ φαινόμενο εἶναι ἡ παρεμβολή, στὴν χρονικοῦλική διαδικασία, τῆς συνείδησης. Ποὺ εἶναι ἀρχὴ μὴ-χρονικὴ καὶ μὴ-ὕλική. Αὐτὴ ἀλλωστε νοηματοδοτεῖ τὴν χρονικοῦλική διαδικασία. Ὁ χρυσοθήρας διυλίζει τόννους χρώματος γιὰ νὰ βρῆ ἓνα ψῆγμα χρυσοῦ. Κι' αὐτὸ τὸ ψῆγμα εἶναι ποὺ δίνει νόημα σ' ὅλη τὴ διαδικασία τῆς διύλισεως. Ἄλλοιῶς θὰ πρόκειται γιὰ μετατόπιση ἀδρανοῦς μάζας ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά στὴν ἄλλη. "Ἄν ὁ ἄνθρωπος μέσα στὴ χρονικοῦλική διαδικασία, τὴ σχετικὴ, δὲν ζητοῦσε τὸ ἀπόλυτο, τὸ μὴ-χρονικοῦλικό, δὲν θὰ ὑπῆρχε τὸ ἱστορικὸ φαινόμενο. Ἱστορία ἔχει μόνον ὁ ἄνθρωπος.

5. Ἡ ἀποκάλυψη καὶ ἡ ἀνακάλυψη

Εἶπαμε πῶς τὸ πρῶτο ποὺ διαπιστώνομε, ἐρευνώντας τὸ φαινόμενο τῆς συνείδησης, εἶναι ἡ ροπή τῆς πρὸς τὰ ἀντικείμενα. Στὸ βαθμὸ ὁμως ποὺ ἡ συνείδηση ἀνακαλύπτει τὰ πράγματα, ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτὸ τῆς. Κάθε ἀνακάλυψη εἶναι καὶ μιὰ ἀποκάλυψη. Καὶ ἀντίστροφα: Κάθε ἀποκάλυψη εἶναι καὶ μιὰ ἀνακάλυψη. "Ὅχι πῶς ὑπάρχει μιὰ «προσποκαταστημένη ἀρμονία» ἀντίθετα, ὑπάρχει μιὰ συγγενὴς δυσαρμονία, ἡ ὁποία καθιστᾷ τὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου στὸν κόσμον τραγική. Τὸ ζεῦγος ἀποκάλυψη-ἀνακάλυψη εἶναι ἀπλῶς ἓνα γεγονός. Ἡ ροπή συνεπῶς τῆς συνείδησης πρὸς τὰ ἀντικείμενα εἶναι συνισταμένη δύο θεμελιωδέστερων ροπῶν: τῆς ἀποκαλυπτικῆς ροπῆς καὶ τῆς «ἀνακαλυπτικῆς» ροπῆς. Τὴ δεύτερη ροπή θὰ τὴν ὀνομάσωμε μεθοδολογική.

Ἡ συνείδηση καθὼς ἀδιάκοπα κατευθύνεται πρὸς τὸν κόσμον, ὀλοένα ἀνακαλύπτει τὸν κόσμον. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος ποὺ ἡ συνείδηση ἀναφαίνεται: σὰν συνείδηση ἀντικειμένου. Ἄλλὰ τὸ ἀντικείμενο δὲν εἶναι οὔτε συνείδηση, οὔτε ἀντικείμενο καθεαυτὸ· εἶναι ἀντικείμενο τῆς συνείδησης. Καὶ ἡ συνείδηση δὲν εἶναι συνείδηση καθ' ἑαυτή, οὔτε ἀντικείμενο· εἶναι συνείδηση τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ ἀρχὴ τῆς συνείδησης εἶναι ὄρος γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀντικειμένου, γιὰ τὴν ἀπόσπασή του ἀπὸ τὴν φυσικὴ του ἀδιαφορία. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀντικειμένου εἶναι ὄρος γιὰ τὴν ἐμφάνιση τῆς συνείδησης, γιὰ τὴν ἀπόσπασή της ἀπὸ τὴν ἀσυνείδησία. Ἡ συνείδηση εἶναι ὄρος γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ἀντικειμένου· τὸ ἀντικείμενο εἶναι ὄρος γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνείδησης.

Τὸ περιεχόμενο τῆς συνείδησης δὲν εἶναι συνείδηση. Ἡ συνείδηση περιέχει τὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ ταυτοχρόνως περιέχεται ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της. Εἶναι εἶδηση ἀντικειμένου. Ἡ ἔκφραση «συν-είδηση ἀντικειμένου» δηλώνει τὸ ἀδιάρρηκτο ζεῦγος δύο ἀδιείσδυτων ὄντων. Ὑπάρχει λοιπὸν μιὰ ἐμπλοκή: ἡ συνείδηση ποὺ δὲν εἶναι ἀντικείμενο, ὑπάρχει διὰ τῆς ἀδιακόπου παραγωγῆς ἀντι-

κειμένων : μιὰ ἀντικειμενίζουσα συνείδηση, ἡ ὁποία παράγει κάτι πού δὲν εἶναι αὐτή, πού τῆς εἶναι ξένο· καὶ πού ἐξ αἰτίας του ὑπάρχει.

Τὰ «ἀντικείμενα» τῆς συνείδησης εἶναι : οἱ ἐνδογενεῖς παραστάσεις τῆς (ιδέες, φαντασιώσεις κλπ.), οἱ ὁποῖες ἰσοῦνται μὲ τὸν ἑαυτό τους, δηλαδή εἶναι ὅ,τι εἶναι· καὶ οἱ ἐξωγενεῖς παραστάσεις τῶν φυσικῶν πραγμάτων, οἱ ὁποῖες ἰσοῦνται μὲ τὸν ἑαυτό τους ὡς παραστάσεις, ἀλλὰ δὲν ἰσοῦνται μὲ τὰ πράγματα ὡς ἀναπαραστάσεις, δηλαδή δὲν εἶναι (στὸν χῶρο τῆς συνείδησης) ὅ,τι εἶναι (στὸν φυσικὸ χῶρο). Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια οἱ πρῶτες νὰ ἔχουν μεγαλύτερη ἀντοχὴ ἀπὸ τὶς δεύτερες. Διότι οἱ πρῶτες ἔχουν ἰσχυρὴ ἀνταπόκριση πρὸς τὶς ἀξιώσεις τῆς ἐσωτερικότητος καὶ διαφεύδονται δυσκολώτερα ἢ καὶ καθόλου ἀπὸ τὶς ἀξιώσεις τῆς ἐξωτερικότητος. Οἱ δεύτερες διαφεύδονται εὐκολώτερα ἢ καὶ πλήρως ἀπὸ τὶς ἀξιώσεις τῆς ἐξωτερικότητος καὶ ἔχουν ἀσθενῆ ἀνταπόκριση πρὸς τὶς ἀξιώσεις τῆς ἐσωτερικότητος.

6. Ἡ ἀποκαλυπτικὴ ροπή

Ἐχομε μάθει κάθε λέξη νὰ τὴν ἀναφέρωμε μόνο σὲ ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένες περιστάσεις. Σὰν ἐνδύματα κατὰ τὴν περίστασι. Πίσω ὅμως ἀπὸ τὴν χρησιμοθηρικὴ τσιθιότηση, ὅπου οἱ λέξεις κείτονται νεκρές, δρᾶ ὁ ἐνιαῖος ψυχισμὸς τοῦ ἐνιαίου ἀνθρώπου, πού πύκνωσε στὶς λέξεις. Οἱ λέξεις πρέπει νὰ κρατοῦν τὴ ζωντάνια τοῦ κοσμογονικοῦ νέφους ἀπὸ τὶς ὁποῖες προέκυψαν. Μέσα στὴν ἱστορία μερικὲς λέξεις σχηματίσθηκαν ἀπὸ κεραυνούς. Οἱ λέξεις π.χ. θεός, ἀποκάλυψη, προφητεία, πίστη, ἔχουν περάσει στὴν ἀποκλειστικὴ χρῆση τοῦ θρησκευομένου καὶ ἐξαφανίζονται μαζί του. Ἐξαφανίζονται σὰν λέξεις. Τὰ ἀρχέγονα ὅμως περιστατικά πού τὶς γέννησαν συνθέτουν μόνιμες ὄντολογικὲς προσβάσεις. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴ λέξη «ἀποκάλυψη» καὶ τὰ παράγωγά της.

Ἡ ἀποκαλυπτικὴ συνείδηση ἀντλεῖ ἰσχύ ἀποκλειστικά ἀπὸ τὸν ἑαυτό της. Κεῖται ἐκεῖθεν καὶ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν ἀποδείξεων. Τὰ ἀντικείμενα καὶ οἱ ἀποδείξεις ἀντλοῦν τὸ κύρος τους ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους. Ἡ ἀποκαλυπτικὴ συνείδηση εἶναι ἡ ἴδια τὸ κριτήριο καὶ τὸ κύρος. Δὲν ἀναφέρεται, ἀναγγέλλεται.

Ἡ ἀποκαλυπτικότητα σὰν ροπή πού εἶναι δὲν δρᾶ «καθαρά» ἀλλὰ πρῶτον συμμίγνυται μὲ τὴ μεθοδολογικὴ ροπή, γιὰ νὰ συνθέσουν τὴ βασικὴ συνισταμένη τῆς ροπῆς πρὸς τὰ πράγματα· καὶ ὕστερα, διασκορπίζεται στὴν ἐπιφάνεια τῆς καθημερινότητος καὶ τῆς ἱστορικῆς συγκυρίας σὲ πλήθος συνισταμένες. Δὲν θὰ κάναμε ἓνα βῆμα στὸν κόσμο, δὲν θὰ ἀρθρώναμε μιὰ λέξη, ἂν δὲν συμπαρομαρτοῦσε σὲ κάθε πράξη μας ἡ ἀποκαλυπτικότητα. Ἡ ἀποκαλυπτικὴ ροπή ἀνακτάει τὴν «καθαρότητά» της στὶς ἰσχυρὲς συνειδήσεις καὶ κατὰ τὸν βαθμὸ πού εἶναι ἰσχυρὲς. Ὅχι ἀπλῶς στοὺς προφήτες, ἢ στοὺς ποιητές. Ἀλλὰ σὲ ὅλες τὶς ἰσχυρὲς συνειδήσεις, εἴτε τὸ ἀναγνωρίζουν εἴτε ὄχι. Ὑπάρχουν καὶ οἱ κορυφαῖες συνειδήσεις πού ἐννοίωσαν πῶς ἀπόσπασαν τὸ μυστικὸ ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ, ἢ πῶς συνωμίλησαν μαζί του.

Ἡ ἀποκαλυπτικότητα εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἐλευθερία καὶ ἡ μόνη πηγή τῆς δημιουργίας· ἡ ἐλευθερία, ἡ ὁποία κεῖται ἐκεῖθεν τῶν ἀντικειμενοποιήσεων. Ἄν, ἐπεκτείνοντας τὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου τῶν ἀντικειμένων (διαπράττοντας μεθοδολογικὸ λάθος), λέγαμε πῶς ὁ χῶρος τοῦ ἐκεῖθεν εἶναι ὁ χῶρος τοῦ μηδενός, τότε ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δημιουργία προκύπτουν ἐκ τοῦ μηδενός. Καὶ ἂν (διαπράττοντας τὸ ἴδιο σφάλμα) ἐννοοῦμε τὸ Θεὸ μὲ ὄρους ἀντικειμενοποιητικούς, τότε ἡ ἐλευθερία προηγείται καὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ τὸ μηδὲν δημιουργήθηκε ὄχι μόνον ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός. Οἱ σκέψεις αὐτές, πού συμφωνοῦν μὲ ὠρισμένες ἀπόψεις μυστικῶν, ἀκυρώνονται ἀπὸ τὸ μεθοδολογικὸ σφάλμα πού ἀναφέραμε. Παρέχουν ὁμως μιὰν ἐρμηνεῖα στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ Θεοῦ. Γιατί ἂν ὁ ἄνθρωπος χρωστοῦσε τὴν ἐλευθερία του στὸν Θεό, σύμφωνα μὲ τὶς τρέχουσες ἀπόψεις, τότε ὅλη ἡ εὐθύνη μετατοπίζεται στοὺς ὤμους τοῦ Θεοῦ.

Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ γνώση ἀντικειμένου χωρὶς νὰ εἶναι καὶ ἀποκάλυψη. Χωρὶς δηλαδὴ τὴν ἐνοραματικὴ ἀμεσότητα τῆς συνείδησης. Τοῦτο διαφεύγει ἀπὸ τὴν παρατήρησή μας γιατί εἶναι τὸ «φυσικὸ» πλαίσιο κάθε γνώσης. Εἶναι ἡ προφάνεια πού κατέχει κάθε συνείδηση σὰν ἀνεκτίμητη προῖκα τῆς, τὴν ὁποία οὔτε κἀν ἀντιλαμβάνεται. Διότι ἀκριβῶς ὅσο θεμελιωδέστερος εἶναι ἕνας ὄρος, τόσο δυσσύλληπτος καθίσταται. Δὲν τίθεται ἡ προφάνεια ὡς πρόβλημα, διότι εἶναι προφανέστατη· διότι εἴμαστε προφάνεια.

Ἡ ἀποκαλυπτικότητα εἶναι ἡ ὄντολογικὴ ἐλευθερία. Ἡ ὄντολογικὴ ἐλευθερία εἶναι ἐλευθερία χωρὶς ὄρους. Ὄταν ἐκκοσμικεῖται, ὅταν γίνεται συνείδηση πράγματος, γίνεται ἐλευθερία ὑπὸ ὄρους. Ἦδη ὁμως τότε ἔχει δημιουργήσει τὸ ἔργο τῆς τὸ ὁποῖο παραδίδει πρὸς βορὰν στὸν κόσμο. Τὸ σημεῖο «γενήσεως» τῆς ἐλευθερίας συμπίπτει μὲ τὸ σημεῖο τοῦ θανάτου τῆς. Ζῆ μόνο στὴ μνήμη. Ἐκεῖ διασώζεται ἡ κοσμικὴ τραγωδία. Ὅσπου νὰ καταποντισθῇ κι' αὐτή. Αὐτὴ εἶναι ἡ τραγωδία τῆς τραγωδίας.

Πῶς μπορούμε νὰ σκεφθοῦμε αὐτὴν τὴν ἀποκαλυπτικότητα τῆς συνείδησης, ἢ, ἀλλοιῶς, τὴν ὄντολογικὴ ἐλευθερία; Ἀνακαλύπτοντας τὸν κόσμο ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτό τῆς. Ποιὸς εἶναι ὁ ἑαυτὸς τῆς; Μ' ἄλλα λόγια, τί εἶναι ἡ συνείδηση χωρὶς τὸ ἀντικείμενό τῆς; Πῶς μπορούμε νὰ σχηματίσωμε μιὰ συνείδηση τῆς συνείδησης, πού νὰ μὴν εἶναι ἀντικειμενίζουσα; Ὁ χῶρος αὐτὸς εἶναι ἀδιαπέραστα σκοτεινός. Διότι σαφές εἶναι μόνο τὸ ἀντικειμενικόν· ὅ,τι ἔχει σχῆμα, μορφή, ἔκταση, παράσταση· δηλαδὴ ὅ,τι εἶναι προῖον τῆς ἀντικειμενίζουσας συνείδησης. Ἡ «μορφή» ἢ ὅ,τι ἄλλο τῆς συνείδησης πρὶν νὰ γίνῃ ἀντικειμενίζουσα, εἶναι ἀδιαπέραστο μυστικόν. Τοῦτο δὲν εἶναι λόγος νὰ τὴν ἀρνηθοῦμε. Διότι ἀκριβῶς ἡ πράξις τῆς ἀρνήσεως εἶναι μιὰ πράξις τῆς ἀντικειμενίζουσας συνείδησης· τὸ συμπαγὲς ὑλικὸ σύμπαν δὲν ἀρνεῖται, ἀρνεῖται μόνον ἡ συνείδηση.

Τὸ νὰ ζητᾶμε νὰ «γνωρίζωμε» τὴ συνείδηση πρὶν ἀπὸ τὴν κατάστασή τῆς ὡς συνείδησης ἀντικειμένου, εἶναι σχῆμα προθύστερο. Τὸ μονοπάτι πού ὀδηγεῖ πρὸς αὐτοὺς τοὺς σκοτεινοὺς χώρους εἶναι τὸ «νόημα». Ἡ συνείδηση εἶναι πηγή δημιουργίας νοήματος. Ὁ κόσμος τῶν ἀντικειμένων εἶναι ἀδιάφο-

ρος, δὲν ἔχει νόημα, παρὰ μόνον στὸ βαθμὸν ποῦ τοῦ τὸ παρέχει ἡ συνείδηση. Κι' ἂν τὸ ἴδιο τὸ νόημα ἀντικειμενοποιεῖται, μένει ὡστόσο ἡ προέλευσή του. Ἡ συνείδηση εἶναι ἀντικειμενίζουσα ἀπὸ ὑποχρέωση, μὰ ποῦ εἶναι ἐκκοσμι-
κευμένη. Καὶ νοηματοδοτοῦσα ἀπὸ τὴ φύση τῆς. Ἡ συνείδηση ἀρχίζει νὰ
ζῆ ὅταν νοηματοδοτῇ· ἀρχίζει νὰ πεθαινῆ ὅταν ἀντικειμενοποιῇ. Πράξεις
ταυτόχρονης.

Ἡ συνείδηση εἶναι νόημα, πρὶν ἀπὸ τὸ ἐκκοσμικευμένο νόημα. Τὰ ἐκκο-
σμικευμένα νοήματα εἶναι ἀποτυχημένα ἀπεικασματα τοῦ ἀρχέγονου νοήμα-
τος. Ὡστόσο, τὸ ἀρχέγονο νόημα δρᾷ στὸ βαθμὸν ποῦ ἡ ἐκκοσμίκευση μετα-
τρέπεται σὲ σύμβολο. Ἡ συμβολοποίηση τοῦ κόσμου τῶν ἀντικειμενοποιή-
σεων (εἶδαμε πῶς τὸ ἀντικείμενο εἶναι εὐρύτερο ἀπὸ τὸ πρᾶγμα· περιλαμβά-
νει καὶ τὶς ἰδέες, παραστάσεις κλπ.) εἶναι τὸ ἐγκόσμιο ἔργο τῆς ἀποκαλυπτι-
κῆς ροπῆς τῆς συνείδησης. Καὶ εἶναι τὰ ἀντικείμενα τῆς συνείδησης σύμβολα,
στὸ βαθμὸν ποῦ κρούοντάς τα ἠχεῖ τὸ βάθος τῆς· δηλαδὴ ἠχεῖ τὸ ἀρχέγονο
νόημα. Ἄν δὲν ὑπάρχη αὐτὴ ἡ ἀπήχηση, δηλαδὴ αὐτὴ ἡ ἀντίχηση στὶς ρίζες
τῆς προεκκοσμικευμένης συνείδησης, τότε δὲν εἶναι σύμβολα, ἀλλὰ ἀδιάφορα
ἀντικείμενα: ὅπως τῶ ὄντι «στὴν πραγματικότητα».

7. Ἡ μεθοδολογικὴ ροπή

Εἴπαμε πῶς ἡ συνείδηση δὲν εἶναι παρὰ εἶδηση τῶν ἀντικειμένων. Ἡ
εἶδηση εἶναι ταυτοχρόνως καὶ γνώση (πρβλ. συνείδηση, εἶδέναι· cons-
cientia, scientia, Bewusstsein, wissen). Ὡς εἶδηση εἶναι ἀποκάλυψη, ὡς
γνώση εἶναι μέθοδος.

Ἡ γνώση ὑπονοεῖ τὴ διαδικασία εἰσδοχῆς τῶν ἀντικειμένων μέσα στὴ
συνείδηση μὲ τὶς προϋποθέσεις ποῦ θέτει ἡ ἀφομοιωτικὴ δομὴ τῆς συνείδησης
(οἱ κατηγορίες), δηλαδὴ μὲ μιὰ μέθοδο. Τὴ μέθοδο αὐτὴ εἶτε τὴν ἔχει «ἐκ κα-
τασκευῆς» ὡς προεμπειρικὴ μορφή ἐποπτείας, εἶτε τὴν κατασκευάζει διῆστο-
ρικὰ μὲ τὸ try and error κλπ. Πάντως εἶναι μιὰ μέθοδος μὲ τὴν ὁποία γνω-
ρίζει λίγο ἢ πολὺ τὰ ἀντικείμενα, ἀκολουθώντας τὴν παρόρμηση ποῦ προκύ-
πτει ἀπὸ τὴν ἐγγενῆ ροπή τῆς πρὸς τὰ πράγματα. Βεβαίως, στὸ ἐρώτημα,
ποῖα εἶναι αὐτὴ ἡ μέθοδος, δὲν μποροῦμε νὰ ἀπαντήσωμε ὀριστικῶς. Διότι
ἔτσι καλεῖται ἡ συνείδηση νὰ γνωρίσῃ δευτερογενῶς τὸν τρόπο λειτουργίας
τῆς. Πρᾶγμα ποῦ μὲ τὴ σειρά του προϋποθέτει καὶ πάλι μέθοδο, καὶ μάλι-
στα ἐφ' ὅσον θὰ εἶναι συνειδητὴ, θὰ εἶναι λανθασμένη ἢ σχετικὴ. Διότι ἐν τέ-
λει μὲ τὴ μέθοδο θὰ συνθέσωμε μιὰ μέθοδο ποῦ θέλομε νὰ εἶναι αὐτὴ τῆς
συνείδησης. Ἐδῶ δημιουργεῖται ἓνας φαῦλος κύκλος, ποῦ ταλαιπώρησε πολὺ
τὴ φιλοσοφία. Ἡ ἔξοδος σωτηρίας εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ συνείδηση εἶναι
ταυτοχρόνως καὶ ἀποκαλυπτικὴ. Πρῶτος ἀσχολήθηκε μὲ τὴ μέθοδο τῆς γνω-
ρίζουσας συνείδησης ὁ Ἄριστοτέλης καὶ ἐθεμελίωσε τὴν τυπικὴ λογικὴ. Ἄλλὰ
ἐπειδὴ ἡ λογικὴ δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ λογικὴ (ἡ μέθοδος τῆς συνείδησης), ἀλλὰ
ἡ γνώση ποῦ ἔχομε γι' αὐτὴν, στὸ βαθμὸν ποῦ γνωρίζομε καλλίτερα τὴ συνεί-
δηση, βελτιώνομε καὶ τὴ «λογικὴ», ὡς γνώση τοῦ τρόπου λειτουργίας τῆς

γνώσης. Ὅποτε σὲ κάθε στάδιο προώθησης τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ ἔχομε καὶ μιὰ προωθημένη «λογικὴ» Π.χ. ὁ Jaspers ἐπεξεργάσθηκε τὴ «λογικὴ» ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴν ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία, στὸ βιβλίον του Von der Wahrheit.

Ἔωστόσο, ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ δὲν εἶναι ποιά εἶναι ἡ μέθοδος, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἡ συνείδηση λειτουργεῖ μεθοδολογικὰ τὴ στιγμή ποὺ λειτουργεῖ ἀποκαλυπτικὰ. Καὶ τάνάπαλιν. Καὶ ἐν συνεχείᾳ, πρᾶγμα ποὺ εἶναι κεφαλαῖωδες, ἡ μιὰ λειτουργία πότε ὑπερτίθεται καὶ πότε ὑποτίθεται τῆς ἄλλης. Ἄλλὰ αὐτὸ θὰ τὸ ἐξετάσωμε παρακάτω.

Ἡ μέθοδος δὲν εἶναι παρὰ ὁ τρόπος ποὺ ἡ συνείδηση κατασκευάζει τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον τῆς. Εἶναι ὁ τρόπος ποὺ δρᾷ ἡ συνείδηση ὡς συνείδηση ἀντικειμενίζουσα.

8. Οἱ δύο ροπές

Ἡ μεθοδολογικὴ ροπὴ ἀποκαθιστᾷ τὰ ἀντικείμενα· ἡ ἀποκαλυπτικὴ ροπὴ ἀποκαθιστᾷ τὸν ἑαυτό τῆς. Μὲ τὴ μεθοδολογικὴ ροπὴ ὁ κόσμος εἶναι γιὰ τὸν κόσμον· μὲ τὴν ἀποκαλυπτικὴν ροπὴ ὁ κόσμος εἶναι γιὰ τὴ συνείδηση.

Τόσο ἡ μεθοδολογικὴ ὅσο καὶ ἡ ἀποκαλυπτικὴ ροπὴ πραγματοποιοῦνται στὴν ἀντικειμενικὴ τάξη τοῦ κόσμου, ἀφοῦ ἀφεύκτως ἡ συνείδηση εἶναι συνείδηση πράγματος. Ἄλλὰ μὲ τὴν πρώτη ἀνακαλύπτεται ἡ τάξη τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἐνῶ μὲ τὴ δεύτερη ἀποκαλύπτεται ἡ τάξη τῆς συνείδησης.

Ἄντιθετα ἀπὸ τὴ μεθοδολογικὴ συνείδηση, γιὰ τὴν ἀποκαλυπτικὴν συνείδηση τὰ πράγματα ὡς σύμβολα νοημάτων εἶναι ἀκίνητα, δὲν ὑπάρχει ὁ χώρος καὶ ὁ χρόνος παρὰ ὡς σύμβολα σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητα. Ὡστε παρατηρεῖται τοῦτο τὸ παράδοξο. Ἐνῶ γιὰ τὴ μεθοδολογικὴ συνείδηση ὑπέρτατη ἀξία εἶναι τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὑποκαθιστᾷ μὲ τὴ μεθόδον τῆς καὶ ἐν τέλει τὰ ἀπαξιώνει σὰν ὑποπροϊόντα μιᾶς διαδικασίας ποὺ ἔγινε σκοπός, ἀφοῦ ἡ πορεία πρὸς τὰ πράγματα δὲν ἔχει τέλος, «τέλος» γίνεται ἡ μέθοδος. Ἄντιθετα, ἐνῶ γιὰ τὴν ἀποκαλυπτικὴν συνείδηση ὑπέρτατη ἀξία εἶναι τὰ νοήματα, τὰ ὑποκαθιστᾷ μὲ τὰ ἀντικείμενα καὶ ἐν τέλει τοὺς δίνει (στὰ ἀντικείμενα) ἀξία. Ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος γιὰ τὴν ἀποκαλυπτικὴν συνείδηση εἶναι ἕνα θαῦμα· τὸ ἀντικείμενό του εἶναι διαφανὴ ἀπὸ ὑψηλὸ νόημα· γιὰ τὴ μεθοδολογικὴ συνείδηση εἶναι πρώτη ὕλη τῆς μεθόδου τῆς. Εἶναι τὸ πῶς βλέπει τὴ φύση ἕνας Ποιητὴς καὶ ἕνας Φυσικὸς. Ἡ φύση εἶναι γιὰ τὸν Ποιητὴν. Ὁ Φυσικὸς εἶναι γιὰ τὴ φύση.

Οἱ δύο ροπές ποὺ σημειώσαμε ἀποτελοῦν, ὅπως εἶπαμε ἤδη, ἀνάλυση μιᾶς συνισταμένης. Ἡ συνισταμένη αὐτὴ εἶναι ἡ ροπὴ πρὸς τὸν κόσμον. Ὅποτε ταυτοχρόνως πραγματοποιεῖται, μὲ μιὰ πράξη καὶ ἡ ἀνακάλυψη καὶ ἡ ἀποκάλυψη. Χρησιμοποιήσαμε τὸν ὄρον «ροπὴ» καὶ ὄχι «δομὴ» γιὰ νὰ ὑποδηλώσωμε τίς δυνατότητες σύνθεσης καὶ ἀνάλυσης τῶν ροπῶν αὐτῶν σὲ μιὰ συνισταμένη ἢ περισσότερες συνιστώσες, γιὰ τὴν εὐχέρεια μετατροπῆς

πού έχουν, για την έν γένει κινητικότητά τους, για την ιδιότητα που έχουν να είναι τάσεις, και έν συνεχείς να έχουν λίγη ή πολύ ένταση. Διότι τὸ φαινόμενο τῶν «μεταστοιχειώσεων» μέσα στή συνείδηση είναι φαντασμαγορικό. Ὁ ἀναλυτικός στοχασμός με πολύ κίνδυνο προσπαθεῖ νὰ διαπιστώσῃ τίς σταθερές πηγές αὐτῶν τῶν ρευμάτων, πού υπάρχουν ἀκόμη κι' ἐκεῖ ὅπου ἡ κοίτη τους φαίνεται ἀποξηραμένη, ἢ ἐξαφανισμένη μέσα σέ μιὰ ποικίλη βλάστηση. Πίσω ἀπὸ τὴ γνώση βρίσκεις ἀποκάλυψη καὶ ἀντίστροφα· πίσω ἀπὸ τὴν ἀγάπη μῖσος· πίσω ἀπὸ τὴν αὐταπάρηση ἐγωϊσμό· πίσω ἀπὸ τὴν ἀπιστία πίστη· πίσω ἀπὸ τὴν ἀγιότητα κακία κλπ.

9. Κόσμοι ἀδιείσδυτοι

Τὸ γεγονός ὅτι κάθε ἀνακάλυψη τοῦ κόσμου εἶναι ἀποκάλυψη τῆς συνείδησης, τίθεται κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὴ ριζικὴ διαφορὰ εἶδους μεταξύ κόσμου καὶ συνείδησης, ὅπου τὰ δύο μεγέθη εἶναι ἀδιείσδυτα. Δὲν ὑπάρχει «διαπίδυση». Τὸ ἓνα μέγεθος εἶναι ὑπερβατικό γιὰ τὸ ἄλλο, εἶναι «ἐκείθεν». Κι' ὡστόσο ἡ συνύπαρξη κόσμου καὶ συνείδησης εἶναι *conditio sine qua non*, ἔστω καὶ ἀνταγωνιστικά. Τὸ ἓνα προσπαθεῖ νὰ ἀπορροφήσῃ τὸ ἄλλο. Ἡ τέλεια ἀπορρόφηση ὅμως θὰ εἶναι κοινὴ ἀνπαρξία. Διότι ἐκεῖνο πού ὑπάρχει, δὲν εἶναι οὔτε ἡ συνείδηση οὔτε ὁ κόσμος, ἀλλὰ ἡ συνείδηση τοῦ κόσμου. Ὡστόσο, ὑπάρχει διαφορὰ συμπεριφορᾶς. Ἡ συνείδηση ὀλοένα κατευθύνεται πρὸς τὸν κόσμο γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ, ἀν πάῃ λίγο παραπέρα κινδυνεύει νὰ ἀπορροφηθῇ. Ὁ ὕλικός κόσμος ὡς πρὸς τὴ συνείδηση εἶναι ἀδιάφορος. Δὲν τὴ γνωρίζει· δὲν μπορεῖ νὰ τὴ γνωρίσῃ, ἀφοῦ μόνο ἡ συνείδηση γνωρίζει. Αὐτὸ δὲν θὰ πῆ πὼς ἡ συνείδηση μπορεῖ «νὰ νικήσῃ τὸν κόσμο», με τὸν τρόπο τοῦ κόσμου· μπορεῖ νὰ τὸν νικήσῃ με τὸν τρόπο τὸ δικό της. Ἄν ὁ κόσμος εἶναι ὀδρος γιὰ τὴ συνείδηση, ἡ συνείδηση ἀπὸ τὴν ἐναντιότητα τοῦ κόσμου ἀνδρωμένη, μπορεῖ νὰ ὑπερβῇ τὴν ὀρθοθεσία του. Βεβαίως καταστρεφόμενη, ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τοῦ κόσμου· ὄχι ὅμως ἀπὸ τὴ δική της. Αὐτὴ ἡ ὑπέρβαση δὲν εἶναι «ὑβρις». Ἡ ἔννοια τῆς ὑβρεως κινεῖται μέσα στὰ κοσμικὰ πλαίσια, καὶ ἡ τιμωρία πού ἐξαγγέλλει εἶναι πάλι κοσμικὴ. Τὸ νόημα τῆς ὑβρεως εἶναι περιορισμένο μέσα στή φυσικὴ ἀλληλουχία. Γι' αὐτὸ καὶ ἀναπτύχθηκε μέσα στὴν ἀρχαιοελληνικὴ κοσμολογία. Ἡ τιμωρία γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς φυσικῆς τάξης στερεῖται νοήματος ἐσχατολογικοῦ. Ἡ νίκη τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴ συνείδηση εἶναι ἀπόλυτα παράδοξη. Ἄντλει τὸ κῦρος της ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της. Ὅχι ἀπὸ ἐσχατολογικὲς προβολὲς στὸν φυσικὸ χρόνο. Διότι ἡ νίκη τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴ συνείδηση, εἶναι ἤδη γεγονός ἐσχατο.

Ἡ συνείδηση ἀγωνίζεται με τὴν ἀποκαλυπτικὴ της προφάνεια νὰ διεισδύσῃ στὸν κόσμο καὶ νὰ τὸν μεταστοιχειώσῃ σέ οὐσία της. Ἐκεῖνο πού δρέπεται εἶναι, ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τῆς ἱστορίας, ἡ Παιδεία· ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τῶν ἀντικειμένων, οἱ ψευδαισθήσεις· ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τῆς συνείδησης, ἡ ὄντολογικὴ της βεβαίωση· ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητας, ἡ ἀποτυχία της. Συνολικὰ εἶναι ἡ ἀνθρωποκοσμικὴ τραγωδία. Ὁ δεσμός πού

ένώνει τή συνείδηση μὲ τὸν κόσμον εἶναι πολυνόητος· ἐνίοτε ἀσαφής· πάντοτε παράδοξος. Ἐλευθερωτικός καὶ δουλωτικός, ταυτοχρόνως. Ἐλευθερωτικός, διότι οἱ περιορισμοὶ τοῦ κόσμου, ἡ ἐναντιότης του καὶ ἡ ἀδιαφορία του, ἐν τέλει τὸ ἀδιείσδυτο, εἶναι πού τὴν ἀποκαλύπτουν τὴν ἴδια. Δουλωτικός, γιατί ἡ κρουστή πραγματικότης τῶν ἀντικειμένων τῆς παρέχει βάλσαμο λυτρωτικὸ ἀπὸ μιᾶ ἐγγενῆ ἀγωνία. Κι' ἔτσι μπορεῖ νὰ ἀποξεχασθῆ καὶ νὰ ἐκπέση κι' αὐτὴ σὲ ἀντικείμενο καὶ νὰ ἀπωλεσθῆ. Εἶναι ὁ φόβος τοῦ Ὀδυσσεᾶ πῶς θὰ ξεχάσῃ τὴν πατρίδα του σὰν ἀκούσῃ τὸ τραγούδι τῶν Σειρήνων.

10. Δύο ἐνότητές

Ὅποιο καὶ νὰ εἶναι τὸ εἶναι, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι τὸ ὅλον. Δίπλα σ' αὐτὸ τὸ ὄντολογικὸ ὅλον ὑπάρχει τὸ ὑποκειμενικὸ ὅλον. Ἡ συνείδηση συμπεριφέρεται σὰν νὰ εἶναι τὸ ὅλον. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐνοήσῃ ἀλλοιῶς τὸ ὄντολογικὸ ὅλον παρὰ ἀνάγοντας τὸ «ὑποκειμενικὸ» ὅλον σὲ ὄντολογικόν. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη πρόσβασις. Ἡ συνείδηση εἶναι μιᾶ ἀκούραστη ὑφάντρα ἐνότη-τας. Μιᾶς ἐνότητος ἀνεπίτευκτῆς ὄντολογικά, ἐπιτευξιμῆς ὁμως «ὑποκειμενικά». Ἐφ' ὅσον ὁμως τὸ ὄντολογικὸ ὅλον δὲν νοεῖται ὄντικα (δηλαδὴ «φυσικά») ἢ ἐπί-τευξῆ τῆς ὑποκειμενικῆς ἐνότητος, εἶναι ἓνα προεῖκασμα ὄντολογικῆς ἐνότη-τας. Εἶναι μιᾶ προσπάθεια ταύτισης. Τὸ εἶναι εἶναι ἡ ἐνότητα, τὸ ὑποκεί-μενο (ἢ συνείδηση) ἀ π α ι τ εῖ τὴν ἐνότητα.

Στὸ ἐμπειρικὸ ἐπίπεδο ἡ μιᾶ ἀλήθεια εἶναι διχασμένη καὶ διασκορπι-σμένη. Τὰ σπαράγματα αὐτὰ τῆς ἀλήθειας, σὰν τὰ τεμάχια τοῦ διασκορπι-σμένου Διονύσου, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ὑποκατάστατα ἀλήθειας, ἂν ὄχι ψεύδη, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἓνα εἶδος κυκλοφοριακῆς ἰσχύος, ἐπειδὴ ἔχουν τὴν ἐγ-γύηση ἀνταλλαγῆς μὲ Ἄλήθεια, ἀπὸ τὴν ἀπαίτηση τῆς συνείδησης γιὰ ἐνό-τητα—γιὰ Ἄλήθεια. Ἡ ὀνομαστικὴ ἀξία τοῦ χαρτονομίσματος δὲν εἶναι ἓνα ψεῦδος, στὸ βαθμὸ πού κυκλοφορεῖ ἐντὸς μιᾶς ἐννόμου τάξεως πού τὸν ἐγγυᾶ-ται. Ἄμα καταλυθῆ αὐτὴ ἡ τάξη, μετατρέπεται αὐτοστιγμὴ σὲ ἀχρηστο χρωματιστὸ χαρτί. Οἱ ἀποθῆκες τῆς ἱστορίας εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀχρηστευμέ-νες ἀλήθειες.

Ὡστε ὁ διχασμὸς, ὁ διασκορπισμὸς καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἀχρήστευσης χα-ρακτηρίζουν τὶς ἀλήθειες στὸ ἐμπειρικὸ ἐπίπεδο. Ὡστόσο, μέσα σ' αὐτὸν τὸν διασκορπισμὸ, ἡ ἀπαίτηση τῆς συνείδησης γιὰ ἐνότητα λειτουργεῖ δραστικῶς. Διότι ἡ συνείδηση, ὡς ἀπόλυτο μέγεθος πού εἶναι, λειτουργεῖ ὡς ὁ λ ο ν. Τὸ εἶναι γεννιέται μαζί της, πεθαίνει μαζί της, καὶ ἔχει τὰ ὅριά της. Καὶ οἱ ἐν-νοίες τοῦ ἐκείθεν, τοῦ ἀγνώστου, τοῦ μυστηριακοῦ, τοῦ ἀπροσπέλαστου εἶναι δικές της ἐννοίες ἢ βιώσεις. Ὅ,τι δὲν ἐμπίπτει παντοιοτρόπως στὸ πεδίο τῆς συνείδησης εἶναι ἀνύπαρκτο· καὶ ὅ,τι ἐμπίπτει, ὑπάρχει μὲ τὸν τρόπο πού ἐμ-πίπτει. Ἐνῶ λοιπὸν ἡ συνείδηση εἶναι συνείδηση «κάποιου» πράγματος, πού δὲν εἶναι αὐτὴ, αὐτὸ τὸ κάτι ὑπάρχει ἐλέω συνειδήσει. Ἐξω ἀπὸ τὴ συνείδη-ση ὄχι μόνον ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι, ἀπλῶς ὑφίστανται. Μέσα στὴ συνείδηση ἀναφαίνονται, ὑπάρχουν. Τὸ εἶναι ἀναβρῦζει, ἔρχεται

στό φῶς, μέσα ἀπὸ τὴ συνείδηση. Αὐτὸ θὰ πῆ πὼς στὸ χῶρο πού ἐξουσιάζει ἡ συνείδηση ἐπιβάλλει τὴν ἐνότητά της, ἢ ὁποῖα προκύπτει ἀπὸ τὸ ὅ,τι ἡ συνείδηση, ὡς ἀπόλυτο μέγεθος, εἶναι ὅλον. (Τὸ ὅλον τῆς συνείδησης, ὄχι τοῦ εἶναι.) Ἡ συνείδηση ἴσως νὰ ταυτίζε τὴν ἐνότητά της μὲ τὴν ἐνότητα τοῦ εἶναι, ἂν ἦταν «καθαρή». Καθαρὴ ὁμως συνείδηση δὲν ὑπάρχει· ἐμφανίζεται π ἄ ν τ ο τ ε ὡς συνείδηση «κάποιου» πράγματος· ἀπὸ τὴν ὁποῖα ἐξικινεῖται οἱ δύο ἀντιθετικές ροπές πρὸς ἓνα διχασμένο ἐμπειρικό κόσμο. Ἄρα ἡ ἀπαίτηση γιὰ ἐνότητα πραγματοποιεῖται μόνο μὲ βιασμό. Ὁ βιασμός συνίσταται ὄχι στὸν ἐξαφανισμό τῆς μιᾶς ἀπὸ τὶς δύο ροπές, αὐτό, τὸ εἴπαμε ἤδη, εἶναι ἀδύνατο, ἀλλὰ στὴν ὑποταγὴ τῆς μιᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλη. Αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ ὅλη ἡ ἱστορία.

Ὅταν κυριαρχῆ ἡ μιὰ ροπή, ἡ ὑποταγμένη λειτουργεῖ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς. Ἄκὸμη κι' ὅταν ἡ ἀποκαλυπτική ροπή λειτουργῆ σὲ θρησκευτικό ἐπίπεδο, δὲν παύει νὰ εἶναι μεθοδευμένη ἀπὸ τὴ μεθοδολογικὴ ροπή. Μόνο οἱ μυστικές συνειδήσεις φθάνουν σὲ μιὰ θρησκευτικότητα ἀμεθόδευτη, πού ἀναβρῦζει ἀπὸ τὴ συνείδηση ὡσάν ὠκεανὸς φωτός. Ὅποτε τὰ ἀντικείμενα μηδενίζονται. Ὅταν ἡ μεθοδολογικὴ ροπή λειτουργῆ σὲ ἐπιστημονικό ἐπίπεδο, δὲν παύει νὰ εἶναι οὐσιωμένη ἀπὸ τὴν ἀποκαλυπτικὴ ροπή. Μόνο οἱ στεγνές συνειδήσεις φθάνουν σὲ μιὰ μεθοδικότητα, πού κατακαλύπτει τὴ συνείδηση σὰν εἰσβολὴ σκότους. Ὅποτε ἡ ἀποκάλυψη μηδενίζεται. Σ' αὐτὰ τὰ δύο σημεῖα ἡ ἐνότητα εἶναι τέλεια, ἀλλὰ καὶ ὁ βιασμός τέλειος. Καὶ τὰ δύο εἶναι χῶροι ἀκατοίκητοι γιὰ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού δὲν εἶναι οὔτε Θεός, οὔτε ἀντικείμενο. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἄνθρωπος ἐπειδὴ τοῦ λείπει ἡ ἐνότητα καὶ ἐπειδὴ τὴν ἀπαιτεῖ.

11. Ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ βεβαιότητα

Τὸ ὅλον, ὄντολογικὸ ἢ «ὑποκειμενικό», δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν ἀλήθεια. Τὸ ὅλον, ἀφοῦ εἶναι τὸ μόνο πρᾶγμα πού ὑπάρχει, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἄμα κάνουμε μιὰ ἀπογραφή τῶν ἀληθειῶν πού ὑπάρχουν σὲ κάθε ἱστορικὴ στιγμή θὰ ἐκπλαγοῦμε ἀπὸ τὸ πλῆθος τους. Ἐνῶ ἡ ἀλήθεια δὲν μπορεῖ, τ ε λ ι κ ἄ, παρὰ νὰ εἶναι μία. Ὅπου ὑπάρχουν πολλὲς ἀλήθειες θὰ πῆ πὼς ὑπάρχουν πολλὰ ψεύδη. Τὸ ὅ,τι ὁμως κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἕτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν ἀλήθεια του, σημαίνει ὅτι ἡ ἀλήθεια τῆς «ἀλήθειας» κείται σὲ ἄλλο ἐπίπεδο.

Τὸ πλῆθος τῶν ἀληθειῶν θὰ τὸ χωρίσωμε σὲ τρεῖς κατηγορίες. Στὴν ἀκρίβεια, στὴ βεβαιότητα, καὶ στὴν ἀλήθεια. Οἱ δύο πρῶτες ὑπάρχουν, ἡ τελευταία εἶναι ὑποθετικὴ, ζητεῖται ἀενάως. Ἡ ἀκρίβεια ἀναφέρεται στὰ ὄντα (ὄντικὴ ἀλήθεια), ἡ βεβαιότητα ἀναφέρεται στὴ συνείδηση («ὑποκειμενική» ἀλήθεια), ἡ ἀλήθεια ἀναφέρεται στὸ εἶναι (ὄντολογικὴ ἀλήθεια).

Ἡ σύγχυση αὐτῶν τῶν «ἀληθειῶν», καθὼς διευκολύνεται ἀπὸ τὸ κοινὸ ὄνομα, ὁδηγεῖ σὲ ἀδιέξοδα καὶ τραγικὲς παρανοήσεις. Τὸ ὅ,τι τὸ νερὸ συντίθεται ἀπὸ O_2H ἢ ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ φωτός εἶναι τόση, εἶναι (ἢ δὲν εἶναι) ἀ-

κριβές. Στην ακρίβεια αντιστοιχεί ένα διανόημα, πού ἐδράζεται στους νόμους τοῦ κόσμου τῶν ἀντικειμένων: ὅσο τὸ διανόημα ἀντικατοπτρίζει μὲ μεγαλύτερη ακρίβεια τοὺς νόμους αὐτούς, εἶναι τόσο πιὸ ἀληθές. (Τὸ διανόημα δὲν ἀνακλᾷ τὴν ἐξωτερικότητα μόνον εἰκονικά, ἀφοῦ δὲν παύει νὰ εἶναι ἐνέργημα τῆς ἐνιαίας συνείδησης· παρεμβαίνει καὶ ἡ ἀποκαλυπτική ροπή). Ἐδῶ λειτουργεῖ τὸ κριτήριό τῆς «πράξης», πού εἶναι γενικό. Ἡ τὰδε φιλοσοφική θεώρηση, ποιητική σύλληψη, θρησκευτική ἀποκάλυψη, εἶναι (ἢ δὲν εἶναι) βεβαία. Στὴ βεβαιότητα ἀντιστοιχεῖ ἕνα νόημα, πού ἐδράζεται στὶς συμπεριφορὲς τῆς συνείδησης. Ὅσο τὸ νόημα ἐκφράζει καλλίτερα τὴν ἐσωτερικότητα τῶν συμπεριφορῶν τῆς συνείδησης εἶναι τόσο πιὸ βέβαιο· (τὸ νόημα δὲν ἐκφράζει τὴν ἐσωτερικότητα ἀνεικονικά, ἀφοῦ δὲν παύει νὰ εἶναι ἐνέργημα τῆς ἐνιαίας συνείδησης— παρεμβαίνει καὶ ἡ μεθοδολογική ροπή). Ἐδῶ λειτουργεῖ τὸ κριτήριό τοῦ «λόγου», πού εἶναι ἀτομικό.

Μεταξὺ ακρίβειας καὶ βεβαιότητας ὑπάρχει συναναστροφή, ὄχι ὁμως καὶ διαπίδωση. Ἡ ακρίβεια ἀναφέρεται στὴ μεθοδολογική ροπή τῆς συνείδησης, ἢ βεβαιότητα στὴν ἀποκαλυπτική. Ἡ ακρίβεια μεταβάλλεται στὸ βαθμὸ πού ἡ μεθοδολογία ἐξελίσσεται. Ἡ βεβαιότητα εἶναι ἀμετάβλητη, στὸ βαθμὸ πού εἶναι «καθαρή». Π. χ. ὅλες οἱ ακρίβειες τῆς πλατωνικῆς φυσικῆς εἶναι ξεπερασμένες· ὅλες οἱ βεβαιότητες τῆς πλατωνικῆς μεταφυσικῆς ἰσχύουν πάντα. Ἐπαναλαμβάνομε, γιατί ἔχει σημασία, πὼς ἡ ακρίβεια ἰσχύει γενικά· ἡ ἰσχύς τῆς βεβαιότητας εἶναι εἰδική, προσωπική. Οἱ ακρίβειες ἰσχύουν γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ ὅλους τοὺς λαοὺς· οἱ βεβαιότητες ἰσχύουν κατὰ πολιτιστικούς κύκλους, κατὰ ἱστορικά πεπρωμένα, κατὰ ἄτομα.

Ἐπιδίωξη τῆς μεθοδολογικῆς ροπῆς εἶναι νὰ παραστήση τὰ ἀντικείμενα μὲ ακρίβεια. (Βέβαια ἀπὸ ἀναλυτικὴ ἄποψη· γιατί ἐν τέλει τί κερδίζει ἡ συνείδηση ἀπὸ τὴν ακρίβεια; γιατί ἐπιδιώκει τὴ γνώση; ὁπότε πέφτομε πάλι στὴν ἀποκαλυπτικότητα). Καὶ ὑπάρχουν βαθμοὶ ακριβείας. Ἀπὸ τὴν πιὸ χονδρική παράσταση μέχρι τὴν πιὸ ἐξιδιασμένη· τέρμα: ἡ ἀπόλυτη ακρίβεια. Ἡ ἀποκαλυπτικὴ ροπή δὲν κινεῖται στὸ ἴδιο ἐπίπεδο· συνεπῶς δὲν ἀρθρώνεται μὲ τὶς ὄντικες κατηγορίες, ὅπως εἶναι ἡ αἰτία, ἡ ἔκτατότητα, κλπ. ἀλλὰ μὲ τὶς ὑπαρξιακές, ὅπως εἶναι ἡ μέριμνα, ἡ ἀγωνία, ἡ ὀριακότητα κλπ. Ἐπιδίωξή της εἶναι ὄχι ἡ ὄντικὴ ακρίβεια, ἀλλὰ ἡ ὄντολογικὴ βεβαιότητα. Ἡ ακρίβεια ἀναφέρεται σ' ἕνα λογικὸ τύπο· ἡ βεβαιότητα ἀναφέρεται σ' ὀλόκληρο τὸν ἀνθρώπο. Ἡ ακρίβεια μετατρέπεται σὲ βεβαιότητα, ὅταν ἀπὸ ἐπιστήμη γίνῃ ἰδεολογία ἢ σωτηριολογία, ὅποιου τύπου. Ὅποτε συμβολικοποιεῖται καὶ μετατρέπεται σὲ δόγμα, ἀκινήτει, ὅπως οἱ βεβαιότητες. Ἡ ακρίβεια ἀνακοινῶνεται, ἡ βεβαιότητα κοινωνεῖται. Ἡ ακρίβεια ἰσχύει, ἡ βεβαιότητα βιώνεται. Ἡ βεβαιότητα εἶναι ἀπόφαση καὶ ἐκλογή. Ἡ ακρίβεια ἐπιβάλλεται, ἡ βεβαιότητα προσφέρεται. Ἡ ακρίβεια παραβιάζει τὶς θύρες, γιατί ἰσχύει καὶ σὲ χώρους ἀκατοίκητους. Ἡ βεβαιότητα κρούει τὶς θύρες, γιατί ἀπευθύνεται μόνον σὲ χώρους κατοικημένους. Ἡ τέλεια ακρίβεια εἶναι τὸ πιὸ ἀδιάφορο πρᾶγμα· ἡ τέλεια βεβαιότητα εἶναι αἴρεσις βίου. Ὁ Γαλιλαῖος ἀρνήθηκε νὰ πεθάνῃ γιὰ τὴν ἀλήθεια του. Ὁ Σωκράτης δέχθηκε. Ἡ πρώτη ἦταν ακρίβεια.

ισχύει και χωρίς τόν Γαλιλαίο. Ἡ δεύτερη ἦταν βεβαιότητα· δὲν ἰσχύει χωρίς τόν Σωκράτη. Ἡ πρώτη προδοσία δὲν καθιστᾶ ἄκυρη τὴν ἀκρίβεια· ἡ δεύτερη προδοσία ἀκυρώνει τὴν ἴδια τὴ βεβαιότητα, τὴν ἐξαφανίζει, τὴ μετατρέπει σὲ ψεῦδος. Ἡ ἀκρίβεια ὑπάρχει χωρίς τόν Γαλιλαίο· ἡ βεβαιότητα δὲν ὑπάρχει χωρίς τόν Σωκράτη. Ἡ φύση ὑπάρχει χωρίς τόν ἄνθρωπο, ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει χωρίς τόν ἄνθρωπο.

12. Ἀλληλεπίδραση

Βέβαια, ὑπάρχουν δύο προσβάσεις πρὸς τὴ συνείδηση. Ἐξετάζομε τί εἶναι ἡ συνείδηση, καὶ ἐξετάζομε τί νομίζει πὼς εἶναι ἡ συνείδηση. Τὸ τί νομίζει πὼς εἶναι ἡ συνείδηση τὸ χαρακτήρισαν ὡς ἀποξένωση καὶ τὸ παραμέρισαν. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἀπλό. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Bagavat Gita εἰπώθηκε, καὶ τελευταίως ἐπαναλήφθηκε, πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸ πού νομίζει πὼς εἶναι. Ὅπως κάθε ἀπόφανση, ἔτσι κι' αὐτή, ἰσχύει μέσα σ' ἓνα ὁμόλογο ἐννοιολογικὸ πλέγμα. Μέσα στὸ ἐννοιολογικὸ πλέγμα πού ἦδη ἐξυφαίνομε ἡ θέση αὐτὴ παίρνει τὴν ἀκόλουθη σημασία: Ἡ συνείδηση δὲν ἔχει μεγάλο εὖρος ἐκλογῆς γιὰ νὰ διαλέξῃ τὸ τί θὰ νομίση ὅτι εἶναι. Θὰ κινηθῆ ἀναποτρέπτως στὸ χῶρο πού τῆς ὀρίζουν οἱ δύο ροπές. Βεβαίως ἐξωτερικὰ ὑπάρχει μιὰ φαντασμαγορία ποικιλιῶν. Ὅλες οἱ ποικιλίες, ὥστόσο, προκύπτουν ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ ἀποκαλυπτικότητος ἀφ' ἑνὸς καὶ μεθοδικότητος ἀφ' ἑτέρου. Ὅταν θὰ νομίση πὼς εἶναι ἀποκαλυπτική, θὰ ἀφήσῃ τὴ μεθόδευση ἄτονη. Ὅταν θὰ νομίση πὼς εἶναι μεθοδολογικὴ θὰ ἀφήσῃ τὴν ἀποκάλυψή της ἄτονη. Ἡ πρώτη συνειδητοποίηση ἐνοποιεῖται στὴν ἀποκάλυψη, περιγράφοντάς τὴν μὲ ἓνα χαλαρὸ πλέγμα ψευδοακριβειῶν. Ἡ δεύτερη συνειδητοποίηση ἐνοποιεῖται στὴ μέθοδο, καλύπτοντας τὰ κενὰ μὲ ψευδοβεβαιότητες. Διότι μὲ ποιὸν ἄλλο τρόπο ὑποκύπτει ὅλη ἡ ἱστορία καὶ ὅλη ἡ ἀνθρώπινη συμπεριφορά, στὸ ἓνα ἢ ἄλλο θεολογικὸ ἢ φιλοσοφικὸ ἢ δῆθεν ἐπιστημονικὸ σύστημα; (Λέμε «δῆθεν» γιὰ τὴν ἡ καθ'αυτὸ ἐπιστήμη δὲν βιάζεται νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ πεδίου της. Ἡ συνείδηση βιάζεται. Γιὰ τὴν συνείδηση ἀπαιτεῖ τὴν περιγραφή τοῦ «ὄλου» της κάθε στιγμῆ. Ἴσως γιὰ τὴν κάθε στιγμῆ μπορεῖ νὰ πεθάνῃ).

Ἡ ἀντικειμενίζουσα συνείδηση ἐκλαμβάνει τὴ μεθοδολογία πού ὑποστρώνει τὴν ἀποκάλυψη ὡς ἀκρίβεια, ἐνῶ ζῆ στὸ χῶρο τῶν βεβαιότητων. Καὶ ἐν ὅσω ζῆ σ' αὐτὸ τὸ χῶρο, δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ ἐξετάσῃ τὴ λογικὴ συνοχὴ τῆς ἀντικειμενισμένης μεθοδολογίας της. Μόνον ὅταν γιὰ λόγους ἱστορικοῦς ἢ ἄλλους στερέψῃ ἡ πηγὴ πού ποτίζει τὴ βεβαιότητα, τότε μένει ἐκτεθειμένη ἢ χαλαρὴ μεθοδολογία στὴν «ἀντικειμενικὴ» κριτικὴ καὶ ρεζιλεύεται. Τὸ πιὸ ἀδύναμο πρᾶγμα στὸν κόσμον εἶναι οἱ παντοδύναμοι Θεοί.

Μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἀποκαλυπτικῆς ροπῆς, προέχει νὰ «σωθῆ» ἡ βεβαιότητα. Μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς μεθοδολογικῆς ροπῆς προέχει νὰ «σωθῆ» ἡ ἀκρίβεια. Στὴ μιὰ περίπτωση ὁ κόσμος προκύπτει ἀπὸ τὴ συνείδηση, καὶ συνεπῶς ἐρμηνεύεται ἀπ' αὐτὴν. Δηλαδή ὁ κόσμος εἶναι ὑποδέσμευτὸς της. Στὴν

ἄλλη περίπτωση ἡ συνείδηση προκύπτει ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ συνεπῶς ἐρμη-
νεύεται ἀπ' αὐτόν. Δηλαδή ἡ συνείδηση εἶναι ὑποδεέστερή του. Αὐτὰ ἡ
συνείδηση τὰ νομίζει. Στὸ βαθμὸ πού νομίζει, ἱεραρχεῖ· ἀλλὰ δὲν ἐξαφανίζει.
Ἡ δευτέρα ροπή λειτουργεῖ σὲ δεύτερο πλάνο, ἐνίοτε μὲ ὅλη της τὴν ἔνταση,
ἄρκει νὰ πρόκειται γιὰ πλοῦσια συνείδηση.

Δὲν ὑπάρχει «ἀντικειμενικὴ» εἰκόνα τοῦ κόσμου πού νὰ μὴν ὑποστρώνε-
ται ἀπὸ «ἀποκάλυψη»· ἀκόμα καὶ ἡ ἀντικειμενικότητα τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης
ὑποστρώνεται ἀπὸ τὴν ἀποκαλυπτικὴ λειτουργία τῆς συνείδησης. Διότι ἂν
ὁ κόσμος εἶναι ἓνα πρᾶγμα μὲ τὴ δική του ἀποκλειστικὴ ἀλήθεια, δὲν παύει
νὰ εἶναι πρᾶγμα γιὰ μᾶς. Ἄλλοιῶς δὲν ὑπάρχει, ὑφίσταται. Διότι ἐκεῖ-
νο πού γιὰ μᾶς ὑπάρχει εἶναι ἡ συνείδηση τοῦ κόσμου κι' ὄχι ὁ κόσμος,
ὁ ὁποῖος ἐμπειρικὰ μᾶς ὑπερβαίνει ἀπολύτως. Ἡ ὄντικη (δηλαδή ἡ «φυσικὴ»)
ἀκρίβεια καθεαυτὴ κείται ἔξω ἀπὸ τὴ συνείδηση. Ἡ ὄντικη ἀκρίβεια πού κατα-
κτᾶται ἀπὸ τὴ συνείδηση, εἶναι πάντοτε ἀκρίβεια γιὰ μᾶς, συνεπῶς εἶναι πάν-
τοτε ἡμιακρίβεια, πρῶτον διότι ἡ γνωστικὴ λειτουργία δὲν ἐξαντλεῖ τὸν κό-
σμο διὰ μιᾶς, ἀλλὰ τὸν γνωρίζει διϊστορικά, καὶ δεύτερον διότι σὰν ἡμιακρί-
βεια πού εἶναι γιὰ μᾶς, στὰ κρυφὰ εἶναι καὶ ἡμιβεβαιότητα. Τὰ σπαράγματα
τῆς «ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας» συγκολλῶνται ἀπὸ τὴν ἀποκαλυπτικὴ ροπή.
Καὶ μάλιστα τόσο πιὸ πολύ, ὅσο ἡ εὐρεση ἑνὸς βασικοῦ πυρήνα (ὅπως συμ-
βαίνει στὶς ἰδεολογίες) ἀποτελεῖ ἀφετηρία ἐνοποιήσεως, γιὰ τὴν ἱκανοποίηση
τῆς ἀξίωσης τῆς συνείδησης γιὰ ἐνότητα. Ἦδη ἡ ἐνοποιητικὴ αὐτὴ διαδι-
κασία ἀποτελεῖ ἔργο τῆς ἀποκαλυπτικῆς ροπῆς, τόσο πιὸ πολύ, ὅσο περισ-
σότερο εἰσέρχονται βεβαιότητες ἀντὶ γιὰ ἀκρίβειες.

Ὅταν ἡ συνείδηση «νομίζει» πὼς προέχει ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία
τοῦ κοσμοειδώλου καὶ «νομίζει» τὴν ἀποκαλυπτικότητα ψεῦδος, ἡ ἀποκαλυ-
πτικότητα ἀντεκδικεῖται, ἀναγκάζοντας τὴ συνείδηση νὰ ἀπολυτοποιήσῃ καὶ
νὰ «λατρεύσῃ» τὴ μέθοδό της—νὰ περιμένῃ τὴ «σωτηρία» της ἀπ' αὐτήν. Ὁ
M. Scheler εἶπε πὼς ἅμα δὲν ἔχομε θεὸ (Gott) ἔχομε εἰδῶλα (Götze).

Δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ ὅτι ἡ σύγχρονη ἐποχὴ ἄρχισε μὲ τὸν «Λό-
γο περὶ τῆς μεθόδου» καὶ συνεχίζει μὲ τὴ «Διαλεκτικὴ μέθοδο τοῦ ἱστοικοῦ
ὑλισμοῦ». Ὁ Engels εἶπε πὼς ὁ μαρξισμὸς δὲν εἶναι δόγμα, ἀλλὰ μέθο-
δος γιὰ δράση. Τὸ ὅτι ὅμως ἐγινε δόγμα ἡ μέθοδος, μαρτυρεῖ τὸ πόσο βαρεῖα
ἐδραζόταν στὴν ἀποκαλυπτικότητα τῆς συνείδησης, καὶ στὶς ἀπαιτήσεις
αὐτῆς τῆς ἀποκαλυπτικότητας, ὅλη ἡ «ἐπιστημονικότητα» τοῦ μαρξισμοῦ.
Ἀπὸ τότε πού θὰ σχηματισθῆ ὁ πρῶτος ἀποκαλυπτικός πυρήνας στὴ συνείδη-
ση μιᾶς ἰσχυρῆς πνευματικῆς προσωπικότητας, καὶ συμβαίνει σχεδὸν στὰ
πρῶτα τῆς ἐφηβικὰ χρόνια, ὅλη ἡ ὑπόλοιπη ζωὴ θὰ ἀφιερῶθῃ στὴ μεθοδο-
λογικὴ διαπλοκὴ αὐτῆς τῆς βεβαιότητας, μὲ τοὺς ὅρους τῆς ἀκρίβειας.

13. Ἡ φθορὰ

Καὶ οἱ δύο ροπὲς τῆς συνείδησης ὑπόκεινται στὴ φθορὰ. Τοῦτο συμβαί-
νει ὅταν ἡ μιὰ ροπή ἐκλαμβάνεται ὡς ἡ ἄλλη. Ὅταν δηλαδή μιὰ βεβαιότητα ἐκ-

λαμβάνεται ως αλήθεια επιστημονική ή όταν μια αλήθεια επιστημονική (σχετική ακρίβεια) εκλαμβάνεται ως βεβαιότητα. Αυτό είναι εύκολο, διότι ήδη οι δύο ροπές συνενεργούν, ἐφ' ὅσον είναι «καταδικασμένες» νὰ συμβιοῦν. Ἡ σχετική ἰσορροπία ἐπιτυγχάνεται μόνο σὲ προικισμένες συνειδήσεις ἢ σὲ εὐτυχεῖς ὥρες τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀποκαλυπτικότητα διαφθείρεται διότι καθὼς εἶναι δεσμευμένη ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα ὀφείλει νὰ ἐκφρασθῆ με τοὺς ὅρους : ὑποχρεώνεται νὰ ἀντικειμενισθῆ σὲ θεωρητικὰ σχήματα, σὲ δόγματα, σὲ παραστάσεις. Ἡ μεθοδολογική ροπή διαφθείρεται γιατί ἐνῶ ἐπιθυμῆ διακαῶς νὰ γνωρίσει τὰ πράγματα καθ' ἑαυτά, ὡς ἔχουν ἔξω ἀπὸ αὐτήν, δὲν παύει νὰ εἶναι λειτουργία μιᾶς συνείδησης, πὺ παρεμβάλλει τὶς συγγενεῖς σ' αὐτὴν προεμπειρικές μορφές ἐποπτείας (ἢ ἔστω τὶς διαχρονικὰ ἀποκτημένες ἕξεις τῆς) ἀλλὰ καὶ τὶς ὑπαρξιακές τῆς ἐπιταγές : τὴ βεβαιότητα ὅτι κατέχει τὴν ἀλήθεια, ὅτι ταυτίζεται με τὴν ἀλήθεια, τὴ σίγαση τῆς ὑπαρξιακῆς τῆς ἀγωνίας με τὴν ἀπολυτοποίηση τῶν εὐρημάτων τῆς, τὸν ἀποκλεισμό τοῦ τυχαίου ἀπὸ τὸ πεπρωμένο τῆς κλπ.

14. Ἡ ἱερότητα

Ἄν ἡ μεθοδολογική ροπή δρᾷ μέσα σ' ἕναν ὀρίζοντα φυσικότητας, ἡ ἀποκαλυπτική ροπή κινεῖται μέσα σ' ἕναν ὀρίζοντα ἱερότητας. Ἡ βίωση τῆς ἱερότητας ἀποκαλύπτει τὶς ὄντολογικὲς προσβάσεις τῆς συνείδησης· ἐνῶ ἡ αἴσθησις τῆς φυσικότητας διευκολύνει τὶς ὄντικες προσβάσεις τῆς συνείδησης. Ἡ βίωση τῆς ἱερότητας, ὡς προεἰκασμα ἀπόλυτης ὄντολογικῆς κατάφασης, σ υ μ β α ἰ ν ε ι ἐκτὸς τοῦ χωρόχρονου. Ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος, πὺ παραστάθηκαν στὸ γεγονός τῆς ἀποκάλυψης, μαρμαρώνουν. Τοῦτο συμβαίνει σὲ μιὰ κλίμακα ἀποχρώσεων ἀπὸ τὴν πιὸ ἀναυθεντική ὡς τὴν πιὸ γνήσια. Π.χ. ἡ ἡμέρα πὺ κανεῖς ἀγάπησε· χρονολογίες καὶ τόποι ὅπου ἀπεκαλύφθη στὴ συνείδηση κάτι πὺ τῆς ἔδωσε νόημα βαθύ· τέλος, οἱ τόποι καὶ οἱ ἡμερομηνίες τῶν θρησκευτικῶν ἀποκαλύψεων. Με τὸν «ἐορτασμό» ἐπιχειρεῖται ἐπιστροφή στὸ χρονικὸ ἐκεῖνο σημεῖο ὅπου ἔπαψε νὰ ἔχη διάρκεια, καὶ με τὸ «προσκύνημα» ἐπιχειρεῖται ἐπιστροφή στὸ χῶρο ὅπου ἔπαψε νὰ ἔχη ἔκταση. Ἡ ἐφθαρμένη συνείδησις σὰν τὸ ἀποσβυσμένο κάρβουνο ἐπανέρχεται στὴ φωτιά γιὰ νὰ ξαναπυρακτωθῆ.

Ἄλλωστε, ἡ ἀποκάλυψη μεταφέρεται σὰν τὴ φωτιά ἀπὸ συνείδησις σὲ συνείδησις. Αυτό συμβαίνει ὅταν ἡ συνείδησις ἔρχεται σὲ ἐπαφή με μιὰ ἀποστολικὴ συνείδησις, μ' ἕναν πολιτισμό, με μιὰ θρησκεία. Πόσοι λαοί, καὶ ἐπὶ πόσους αἰῶνες, δὲν πυρακτώθηκαν ἀπὸ τὴν πυρὰ πὺ ἀπεκαλύφθη στὴ συνείδησις τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐκεῖνο πὺ ὑποστατώνει καὶ καθιστᾷ δυναμογόνες τὶς ἀπελευθερωτικὲς ἰδεολογίες εἶναι ἡ ἀποκαλυπτικὴ ροπή τῆς συνείδησης, πὺ κινεῖται σὲ δεύτερο ἐπίπεδο. Πρᾶγμα πὺ τὶς καθιστᾷ, στὴν ἱστορικὴ τους συμπεριφορά, παρόμοιες με τὶς θρησκευτικὲς ἰδεολογίες. Ὡστόσο, ἡ μὴ αὐθεντικότητά τους στὴν ἱστορικὴ τους πραγμάτωση, εἴτε εἶναι θρησκεία, εἴτε εἶναι κοινωνικὴ ἰδεολογία, τὶς καθιστᾷ δυνάμεις δαιμονικές.

15. Ἡ ἀλήθεια

Ἄν ὡς ἀλήθεια ἐκληφθῆ ἡ ὀλοκληρωτικὴ γνώση τοῦ εἶναι, τότε θὰ ἐπρεπε ἡ ἀλήθεια νὰ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ εἶναι, νὰ εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὸ εἶναι· τὸ εἶναι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ ἡ γνώση του ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἔτσι, τὸ εἶναι θὰ ἦταν ἀντικείμενο μιᾶς γνωρίζουσας συνείδησης, ὁπότε ἡ συνείδηση θὰ ὑπερεῖχε τοῦ εἶναι, πρᾶγμα ἀτοπο. Ἄλλωστε ἡ ἔκφραση «γνώση τοῦ εἶναι» δὲν εἶναι παρὰ ἄκυρη ἀναγωγή στὸ ὄντολογικὸ ἐπίπεδο, συμπεριφορῶν τῆς συνείδησης ποὺ συμβαίνουν στὸ ὄντικό.

Δὲν μπορεῖ, λοιπὸν νὰ ὑπάρχη ἀλήθεια τοῦ εἶναι, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ εἶναι τὸ εἶναι. Ἡ ἀλήθεια δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι γνώση, διότι ἡ γνώση ἀναφέρεται σὲ ἀντικείμενο· οὔτε βεβαιότητα, διότι πρόκειται γιὰ βίωση ἀντικειμενισμένη. Μ' ἄλλα λόγια, ἡ Ἀλήθεια δὲ μπορεῖ νὰ ὑπόκειται στοὺς ὅρους τῆς συνείδησης. Ἡ συνείδηση παράγει προϊόντα διχασμοῦ, ἀφοῦ εἶναι ἡ ἴδια διχασμένη σὰν συνείδηση πράγματος. Ὡστε ἡ Ἀλήθεια, δηλαδὴ τὸ εἶναι, δὲ γνωρίζεται, ἀλλὰ φανερώεται, ἀποκαλύπτεται, φωτίζεται. Ἡ πρόβαση πρὸς τὴν Ἀλήθεια γίνεται μὲ κλήση ἐκ μέρους τῆς ἀλήθειας. Καὶ ἐκ μέρους τοῦ κλητοῦ μὲ ἀπόφαση, μὲ ἐκλογή, μὲ ἀφιέρωση (—ἰέρωση: ἤδη ἀναφαίνεται ὁ ὄντολογικὸς ὀρίζοντας τοῦ εἶναι). Ἀλλὰ ἤδη ὁ χωρισμὸς κλήση — κλητὸς εἶναι συνέπεια τοῦ διχασμένου ὄντος· ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος γίνεται διαφανὴς ἀπὸ ἀλήθεια. Αὐτό, βεβαίως, σημαίνει πὼς ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται πάντοτε στὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ἐνας δρόμος χωρὶς τέρμα εἶναι δρόμος κινδυνώδης. Καὶ πὼς νὰ ξέρη ὁ Ἀβραάμ, λέγει ὁ Kierkegaard, πὼς ἡ φωνὴ ποὺ τοῦ εἶπε νὰ θυσιάσῃ τὸ παιδί του, δὲν ἦταν ψεύτικη; Ὁ διχασμένος κόσμος κρύβει τὴν ἀλήθεια, κρύβει τὸ τι εἶναι τὸ εἶναι. Ὡστόσο, εἶναι καὶ ὅρος γιὰ τὴν ἀποκάλυψή της. Ὁ διχασμὸς εἶναι σαφὴς στὸ μυθολογικὸ ἐπίπεδο (Θεὸς—Διάβολος), μυστηριακὰ ἀσαφὴς στὴ διάνοιά μας. Ὁ Gabriel Marcel μιλώντας γιὰ τὸ «ὄντολογικὸ μυστήριον» ἐπιλέγει: Μιὰ τέτοια φιλοσοφία ἢ θὰ ἀναγκασθῆ νὰ δώσῃ λύσεις, ὁπότε θὰ ἀνοιχθῆ στὶς «δογματικὲς ὑπερβολὲς ποὺ θὰ παραγνώριζαν τὶς ζωτικὲς ἀρχές της (...) ἢ θὰ ἄφηνε ἀπλῶς τὶς δυσκολίες νὰ ὑπάρχουν, ὀνομάζοντάς τες μυστήρια»¹, Ἡ Via media εἶναι ἡ προσωπικὴ μεταστροφή. Ἡ γνήσια φιλοσοφικὴ σκέψη πρέπει νὰ συγκρουσθῆ μὲ τὸ ἀδιέξοδο. Ἐνα ἀδιέξοδο ὅμως ὄντολογικῆς ποιότητος, ποὺ ἐπιτείνει τὴν ἀφ—ἰέρωση. Ἐδῶ διαγράφονται τὰ κρίσιμα σταυροδρόμια τῆς φιλοσοφίας, τῆς ποίησης, τῆς ἀγιότητος, τοῦ προφητισμοῦ. Τὸ ἀδιέξοδο ὅμως ὑποσημαίνει ἀκριβῶς τὴν ὑπαρξὴ ἐξόδου, ἀλλὰ ἄλλου γένους. Ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς, ὁ ὁποῖος ἐξ ὀρισμοῦ ἐργάζεται μὲ ἔνοιες, δηλαδὴ μὲ τὸν λόγο (Raison, Vernunft) βρίσκεται σὲ ἀδιέξοδο τυπικὸ, τοῦ ὀρθῶς λογίζεσθαι, διότι δὲν μπορεῖ νὰ προσπελάσῃ μεθοδολογικὰ τὴν ἐσχατιὰ τῆς ἀποκαλυπτικότητος, ἢ ὁποῖα μένει ὡς ἔξοδος, ὡς ἀνοιγμα τῆς συνείδησης ἀπὸ τὸν ὄντικό κύκλο πρὸς τὸν ὄντολογικό.

1) G. Marcel : Position et approches concrètes du mystère ontologique. Ἐκδ. Vrin, σ. 88.

Γι' αυτό, άλλωστε, όπως τὸ ἔδειξε καὶ ὁ Jaspers, ἡ φιλοσοφία κλείνει τὸν κύκλο τῆς μὲ τὴν ἐπιστροφή στὴν ἀφετηρία τῆς—δηλαδή μὲ τὴν ταυτολογία. Ὁ Πλάτων τὸν σπᾶει αὐτὸν τὸν κύκλο, καὶ ἐδῶ ἔγκειται ἡ μεγαλοσύνη του ὡς στοχαστοῦ, ὑπερβαίνοντάς του μυθολογικά. Δηλαδή ἀλλάζοντας μέθοδο, γιὰ νὰ προσανατολισθῆ ἔγκύρως πρὸς τὸ ὄντολογικὸ ἀνοιγμα. Ἡ ἀδυναμία τῆς συνείδησης νὰ προσπελάσῃ τὸν ὄντικὸ κύκλο μυθολογικὰ ὑποσημαίνει τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ἄλλου ἀδιεξόδου. Αὐτὸ ἔγκειται στὸ ὅτι σκλήρυνε ἡ συνείδηση ἱστορικὰ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ξαναγίῃ «ὡσπερ παιδίον».

Τὸ ὅ,τι ἡ συνείδηση ἀρκέσθηκε σὲ μιὰ λέξη, σχετικὰ μὲ τὴν ἀλήθεια, δὲν εἶναι χωρὶς σημασία. Ἡ ἐτυμολόγησις τοῦ Heidegger σὲ ἀ—λήθη, σὲ μὴ—λήθη, εἶναι ἐνδεικτικὴ. Ἡ συνείδηση βρίσκεται σὲ κατάστασις λήθη· ἡ ἀ—λήθεια τὴν αἶρει ἀπὸ τὴ λήθη τῆς, τὴν κάνει νὰ ξαναθυμᾶται (γιὰ νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν πλατωνικὴ ἀνάμνησις), τὴ φανερώνει, τὴ διαφωτίζει. Δὲν φωτίζει ἀπλῶς τὸν γύρο κόσμον. Αὐτοφωτίζεται. Ὡστε ἡ ἀκρίβεια (ἡ ὄντικὴ) δὲν κείται ἔξω ἀπὸ τὴν πορεία τῆς συνείδησης πρὸς τὸν προῖδεασμὸ τῆς ἀλήθειας, στὸ βαθμὸ πού φωτίζει τὴ συνείδηση. Ἡ συνείδηση ζῆ πάντοτε μὲ τὸν κίνδυνον νὰ συσκοτισθῆ. Ἄλλωστε, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει καθαρὴ βεβαιότητα, οὔτε καθαρὴ ἀκρίβεια, καὶ ἡ μιὰ μεταστοιχείωνεται στὴν ἄλλη ἀνεπιγνώστως, ἡ συνείδηση εἶναι πάντοτε ἡμιφωτισμένη, ἀμφίβολη. Διότι, γιὰ νὰ μιλήσωμε τὴ θεολογικὴ γλῶσσα, καὶ ὁ διάβολος καλεῖται ἑωσφόρος. Ἡ συνείδηση βρίσκεται ἐν πορείᾳ πρὸς τὸν φωτισμὸ τῆς, πρὸς τὴ διαύγασις τῆς, πρὸς τὴν ἀνεπίτευκτὴ ἀληθοποίησίν τῆς. Χρησιμοποιοῦμε αὐτὸν τὸν πλαστὸν ὄρον, γιὰ νὰ σημειώσωμε πῶς ἡ συνείδηση δὲν ἀντιμετωπίζει τὴν ἀλήθεια ὅπως ἀντιμετωπίζει τὴ βεβαιότητα ἢ τὴν ἀκρίβεια, ὡς ἀντι—κειμένη. Εἶναι δὲ ἀνεπίτευκτὴ, γιὰ τὴν συνείδηση εἶναι ἀπαραιτήτως συνείδηση ἀντικειμένου. Οἱ βεβαιότητές τῆς εἶναι προῖδεασμός. Μόνον κέρδος, ἡ παιδεία τῆς.

Ὅταν κανεὶς ἀποτολμᾷ «τὰ μέγιστα εἰδέναι» δὲν μπορεῖ νὰ μὴ θυμηθῆ τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ σωφρονισθῆ ἀπὸ τὸ παράδειγμά του.

Γράφει στὸν Δίωνα : «Οὔκουν ἐμόν γε περὶ αὐτῶν ἔστιν σύγγραμμα οὐδὲ μήποτε γένηται· ρητὸν γὰρ οὐδαμῶς ἔστιν ὡς ἄλλα μαθήματα, ἀλλ' ἐκ πολλῆς συνουσίας γιγνομένης περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν ἐξαίφνης, οἶον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξαφθὲν φῶς, ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸ ἑαυτὸ ἦδη τρέφει». (Ζ' Ἐπιστολή, 341 ed).

16. Τὸ τίποτα

Ὅταν λέμε πῶς ἡ συνείδηση εἶναι πάντοτε συνείδηση κάποιου ἀντικειμένου, μπαίνομε στὸν πειρασμὸ νὰ ρωτήσωμε : τί θὰ μείνῃ ἅμα ἀφαιρέσωμε τὸ ἀντικείμενον ; Ὁ Sartre ἀπαντᾷ πῶς δὲν θὰ μείνῃ τίποτα. Εἶναι συνείδηση ἀντικειμένου· χωρὶς τὸ ἀντικείμενον ἐκπίπτει στὸ τίποτα (néant). Ἐδῶ ὅμως ὑπάρχει ἕνα θεμελιακὸ σφάλμα.

Στὶς ἀναλύσεις πού προηγήθηκαν, σημειώσαμε δύο ὄντικες περιοχές, τὶς ὁποῖες καὶ ὁ Sartre ἀναγνωρίζει, καὶ τὶς ὀνομάζει régions. (Ὅπως καὶ ὁ

Husserl). 'Η μία είναι ή συνείδηση του αντικειμένου (pour-soi) και ή άλλη τὸ αντικείμενο καθαυτὸ (en-soi). Τὸ σαρτρικὸ τίποτα εἶναι τὸ «μὴ ἀντικείμενο», ὄχι τὸ «μὴ-ἀντικείμενο τῆς συνείδησης». Συνεπῶς τὸ σαρτρικὸ τίποτα εἶναι σ υ ν ε ἰ δ ῆ σ η τοῦ τίποτα. Δηλαδή μεταφέρει ὄρους πού προκύπτουν ἐντεῦθεν τῆς ἀρχῆς εἰς τὰ ἐκείθεν τῆς. Αὐτὸ εἶναι λογικὸ σφάλμα. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ μὲ τὴν καρτεσιανὴ ἀρχή. Ὁ Gassenti ἀντέταξε στὸν Descartes τὴν παρατήρηση πὼς τὸ «σκέπτομαι ἄρα ὑπάρχω», εἶναι συμπέρασμα συλλογισμοῦ, πού προϋποθέτει τὴν μείζονα πρόταση «ὅποιος σκέπτεται ὑπάρχει», ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ μὲ τὴ σειρά τῆς νὰ ἀποδειχθῆ. Ὁρθῶς ὁ Descartes δὲν δέχθηκε (Principes 1—10) ὅτι ἡ ἀρχή του εἶναι προϊόν συλλογισμοῦ. Διότι ἂν καὶ φαίνεται ὅτι ἡ μείζων πρόταση προηγείται λογικά, στὴν οὐσία κι' αὐτὴ εἶναι προϊόν τοῦ Cogito, δηλαδή ἔπεται τοῦ Cogito. Ὡστε τὸ Cogito εἶναι μιὰ ἄμεση καὶ ἀναμφισβήτητη προφάνεια, ἡ ὁποία δὲν στηρίζεται σὲ συλλογισμό, ἀλλὰ στηρίζει τοὺς συλλογισμούς. Ἄλλωστε ὁ λ α τὰ θεωρητικὰ οἰκοδομήματα στηρίζονται σὲ τέτοιες προφάνειες.

Τὸ σαρτρικὸ «τίποτα» εἶναι ἀντικείμενο, ἔστω ὡς μὴ-ἀντικείμενο, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ νοηθῆ καὶ λογικά σὰν ὄντικὴ κατάσταση, καὶ πού ὀπωσδήποτε εἶναι ἀντικείμενο τῆς συνείδησης ὡς συνείδησης τοῦ τίποτα. Ἄρα κεῖται ἐντεῦθεν τῆς ἀρχῆς καὶ ὄχι ἐκείθεν. Οὐδόλως ἐξηγεῖ ὄντολογικὰ τί εἶναι συνείδηση, διότι τὸ ἐρώτημα αὐτὸ παραπέμπει ἐκείθεν τῆς ἀρχῆς. Τῶ ὄντι, ἀπὸ τὴν ὄντικὴ πρόσβαση, δηλ. ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἡ συνείδηση εἶναι τίποτα. Ὁλὴ ἡ δραστηριότητα τῆς συνείδησης στὸν κόσμον εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ ἓνα ψεῦδος, εἶναι ἓνα τίποτα. Καὶ στοὺς πολιτισμούς ὅπου ἡ ὄντικὴ πρόσβαση ἰσοῦται μὲ τὴν προφάνεια, οἱ ἄλλοτε κραταῖοι θεοὶ ἐκπίπτουν σὲ τίποτα. Καὶ νὰ πιστεύωμε ὅτι ἡ συνείδηση δὲν εἶναι οὔτε τίποτα οὔτε πρᾶγμα, δηλαδή ὅτι δὲν εἶναι «ἐκ τοῦ κόσμου τούτου», δὲν παύει τὸ τίποτα νὰ χαίνει κάτωθὲν τῆς. Ἡ συνείδηση τείνει νὰ κάμῃ τὸν κόσμον ὁμοούσιό τῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ κόσμος τείνει νὰ τὴν ὁμοιώσῃ μὲ τὸν ἑαυτὸ του, μετατρέποντάς τὴν σὲ τίποτα. Ἄφοῦ ἡ συνείδηση δὲν εἶναι ἀντικείμενο, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο, μπορεῖ ὁμως νὰ γίνῃ μὴ-ἀντικείμενο, δηλαδή τίποτα. Αὐτὸ ὑπογραμμίζει τὴν τραγικότητα τῆς παρουσίας τῆς συνείδησης στὸν κόσμον.

Ὡστε μένει ἀνέπαφο τὸ ἐρώτημα : Τί εἶναι ἡ ἐκείθεν τῆς ἀρχῆς συνείδηση ; Ποιὸ εἶναι τὸ εἶναι τῆς ; Ἡ φράση τοῦ Sartre ὅτι τὸ «εἶναι τῆς συνείδησης εἶναι ἡ συνείδηση τοῦ εἶναι» δὲν ἐξηγεῖ τὸ ὄντολογικὸ εἶναι (Être, Sein) τῆς συνείδησης ἀλλὰ τὸ ὄντικὸ «ὄν» τῆς (Êtant, Seiende).

Ἡ ὄντολογικὴ πρόσβαση πρέπει νὰ ἀφαιρέσῃ ὄχι τὸ ἀντικείμενο πού κεῖται ἔξω ἀπὸ τὴ συνείδηση, ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς συνείδησης ἀπὸ τὴ συνείδηση. Αὐτὸ ὁμως θὰ πῆ πὼς λογικὰ ἀπαγορεύεται κάθε πρόσβαση ἀντικειμενιστικῆ. Ἄφοῦ ὅλο τὸ ἔργο τοῦ ἀντικειμενισμοῦ κεῖται ἐντεῦθεν τῆς ἀρχῆς. Γιὰ νὰ πᾶμε ἐκείθεν χρειάζεται ἀλλαγὴ μεθόδου. Ὅχι γιὰ νὰ προχωρήσωμε· δὲ μποροῦμε νὰ προχωρήσωμε, ἐπειδὴ βγαίνομε ἔξω ἀπὸ τὴ ζώνη τῆς ἀνθρωπινότητας. Ἄλλὰ γιὰ νὰ προγευθοῦμε. Εἶπαμε ἤδη πὼς ἡ πλατωνικὴ πρόγευση εἶναι μυθολογικὴ.

“Αμα βγάλωμε τὸ ἀντικείμενο τῆς συνείδησης ἀπὸ τὴν συνείδηση τοῦ ἀντικειμένου, μένει μιὰ κενὴ «τρύπα» (Sartre) γιὰ ἐκείνους πού δὲν μποροῦν νὰ προγευθοῦν, καὶ ἓνα «ἄνοιγμα» πλήρες θεϊότητος γιὰ ἐκείνους πού μποροῦν. Ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ζήτημα ἀπόφασης, ἐκλογῆς, κλήσης, ἀλλὰ πάντοτε κινδύνου. Τὸ πᾶν ἢ τὸ τίποτα. Μεθοδολογικὰ εἶναι τὸ τίποτα· ἀποκαλυπτικὰ εἶναι τὸ πᾶν. Ἡ συνείδηση δὲν εἶναι τὸ τίποτα, ἀλλὰ ἀπειλεῖται ἀπὸ τὸ τίποτα. Εἶναι σάν, κυνηγημένη ἀπὸ τὸ μηδέν, νὰ ἀρπάχτηκε ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα γιὰ νὰ σωθῆ. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ τὴν ἀπορροφοῦν μέσα στὸ δικό τους τίποτα. Αὐτὸ τὸ σημεῖο τοῦ δραματικοῦ ἐναγκαλισμοῦ συνείδησης καὶ ἀντικειμένου ὀρίζει τὴ ζώνη τῆς ἀνθρωπινότητος. Ὁ χῶρος τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τοῦ Θεοῦ; Ὁ ὀραματισμὸς τοῦ Ἁγγελου Σιλέσιου εἶναι παράδοξα ὑποβλητικός: Ὁ Θεὸς καὶ ὁ κόσμος γεννήθηκαν μαζί!

“Ὅταν ἡ συνείδηση ὡς τοιαύτη ἀνάγεται σὲ ὄρους τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου ἐκπίπτει σὲ τίποτα. Ὅταν ὁ κόσμος καθεαυτὸς ἀνάγεται σὲ ὄρους τῆς συνείδησης ἐκπίπτει κ’ αὐτὸς σὲ τίποτα. Ὅχι μόνο διότι ὁ κόσμος χωρὶς τὴ συνείδηση ἐκπίπτει σὲ ἀνυπαρξία, ἀλλὰ καὶ γιὰτι ἀπὸ ἄποψη ἀξιολογικῆ (καὶ ἡ ἀξιολογία πηγάζει ἀπὸ τὴ συνείδηση) στὸ βαθμὸ πού μένει ἀναφομοίωτη ἀπὸ τὴ συνείδηση, εἶναι ἓνα περίτρισμα, ἄνευ ἀξίας, ἓνα τίποτα. Ἄν ἡ σύγχρονη μεθοδολογικὴ συνείδηση μετατρέπη τὴ συνείδηση καθ’ ἑαυτὴ σὲ τίποτα (κ’ ἔδῳ ὑπάρχει μιὰ ἀντίφαση, πού δὲν τὴν ἀντιλαμβάνονται ὅσοι μηδενίζουν τὴ συνείδηση), ἀπλῶς ἐδκδικεῖται τὴν ἀποκαλυπτικὴ συνείδηση, πού ἄλλοτε ἀπαξίωνε μέχρι μηδενισμοῦ τὸν ἀντικειμενικὸ κόσμο.

Ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ παρήγγειλε στὸ λαὸ του ὅτι εἶναι αὐτὸς πού εἶναι καὶ νὰ μὴ τοῦ κάνουν ὁμοιώματα, οὔτε νὰ ἀναφέρουν τὸ ὄνομά του ἐπὶ ματαίῳ. “Αμα ἀφαιρέσωμε τὴ θεολογικὴ γλώσσα (καὶ δὲν πρόκειται ἀπλῶς γιὰ γλώσσα, ἀλλὰ γιὰ μετατροπὴ συνείδησης ὕστερα ἀπὸ σ υ ν ἄ ν τ η σ η μὲ τὸ ἐκείθεν τῆς ἀρχῆς· ἄρα πρόκειται γιὰ μαρτυρία ὄντολογικῆς ὑφῆς) τοῦτο σημαίνει: μὴ μετατρέψεις τὸ ἐκείθεν σὲ ἐντεῦθεν. Καὶ θὰ ἐπικοινωνῶνς μαζί του μόνο σὲ κατάσταση αὐθεντικῆς κοινωνίας. Ἡ συνείδηση ἐκείθεν τῆς ἐμπλοκῆς εἶναι αὐτὴ πού εἶναι. Εἶναι ὁ χῶρος τῆς πίστεως. Δὲν ἀνάγεται περαιτέρω (Εἶναι irréductible). Διότι κάθε ἀναγωγή κεῖται ἐντεῦθεν τῆς «συνείδησης κάτινος». Τὴν ἀναγωγή τὴν πραγματοποιεῖ ἡ ἀντικειμενίζουσα συνείδηση. Διότι κάθε ἀναγωγή ἀπαιτεῖ συνείδηση τῆς ἀναγωγῆς. Ἄρα ὡς ἔσχατος ὄρος ἀναφορᾶς μένει πάντοτε ἡ συνείδηση. Αὐτὸ σημαίνει πῶς ἐκείθεν τῆς ἀρχῆς, δὲν ὑπάρχει κριτήριο. Ἡ συνείδηση πρὸ τῆς ἀρχῆς—θὰ τὴ λέγαμε ἀρχέγονη συνείδηση—εἶναι δημιουργὸς κριτηρίων. Αὐτὴ ἡ ἴδια ὡς ἔσχατος ὄρος ἀναγωγῆς, εἶναι καὶ ἔσχατο κριτήριο. Δεδομένου ὅμως ὅτι συνείδηση ἀρχέγονη, καθαρὴ, δὲν ὑπάρχει στὸν ἐγκόσμιο χῶρο, δὲν ὑπάρχει στὸ χῶρο αὐτὸ οὔτε ὀριστικὸ κριτήριο. Ἡ ἀρχέγονη συνείδηση σάν προεῖκασμα ἀλήθειας ἐκκοσμικεῖται σὲ βεβαιότητες, οἱ ὁποῖες ὅσο πιὸ αὐθεντικῆς εἶναι, εἶναι καὶ τόσο περισσότερο προσωπικῆς, ἀτομικῆς, εἰδικῆς. Καὶ τὸ ἀντίστοιχο κριτήριο εἶναι προσωπικό, εἰδικό. Τὰ γενικὰ κριτήρια ἀντιστοιχοῦν στὶς ἀκρίβειες καὶ εἶναι κενὰ. Τὰ εἰδικὰ κριτήρια ἀντιστοιχοῦν στὶς βεβαιότητες, προῖδεάζουν τὴν ἀλήθεια, καὶ

της. Αυτό συμβαίνει τόσο πιό πολύ, όσο λιγώτερο αὐθεντική είναι. Ἡ διαδικασία ἀλλοτριώσεως καὶ ἀποξένωσης εἶναι ἀκατάπαυστη. Χαρακτηρίζει τὴν ἐγκοσμιότητά της, τὴν ἐμπλοκή της· εἶναι ἡ ἱστορία της στὸν κόσμον. Οἱ ἰδεολογίες ποὺ θέλουν νὰ ἄρουν τὴν ἀποξένωση μέσα στὸν ἱστορικὸ χῶρον, ὑπόσχονται τὰ ἀδύνατα, ἐνῶ οἱ ἴδιες εἶναι βουτηγμένες μέσα στὴν ἀποξένωση.

Ἡ συνείδηση καθὼς ἀλλοτριώνει τὸν κόσμον τὸν μετατρέπει ἀπὸ ξένο σὲ οἰκεῖο. Ἄλλὰ ποτὲ ἓνα ἀντικείμενον δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ δικό της, ἀφοῦ τῆς εἶναι ὕλη ξένη. Μένει δικό της στὸ βαθμὸ ποὺ τοῦτο κρατᾷ κάτι ἀπὸ τὴν «πνοή» της. Μιὰ δραματικὴ προσπάθεια νὰ θερμάνῃ τὸν ψυχρὸν κόσμον μὲ τὴν ἀνάσα της. Νὰ τὸν σφυρηλατήσῃ μὲ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς τοῦ τρομαγμένου ζώου.

Μέσα στὴν Ὀδύσεια ἡ «πατρίδα» παίρνει τὶς διαστάσεις κοσμικοῦ δράματος τῆς συνείδησης. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχει ἐμπλακὴν στὰ βρόχια ἐνὸς κόσμου ξένου καὶ ἐπιφοβου, μὲ τὴν ἐχθρικότητά του καὶ μὲ τὴν μαυλιστικότητά του. Ἄπειλητικός, φίλιος, σκληρὰ πραγματικός, φαντασμαγορικὰ ἀπολαυστικός. Θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ σύνευνος τῆς Θεᾶς ἢ χοῖρος της. Ὡστόσο, ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος στὴν οὐσία εἶναι ἀδιάφορος. Πῆρε αὐτὲς τὶς διαστάσεις ἐπειδὴ ὁ Ὀδυσσεὺς ζητοῦσε τὴν πατρίδα του. Δηλαδή τὸν χῶρον ποὺ ἡ συνείδηση τὸν οἰκείωσε, τὸν ἔκανε διαφανῆ ἀπὸ μυστικὰ νοήματα, τὸν ἐσωτερικοποίησε· ἐκεῖ ποὺ ἡ συνείδηση αὐτοαπεκαλύφθη. Ἡ συνείδηση οἰκειώνει τὸν χῶρον, τὸν χρόνον, τὶς ιδέες. Ὅλα αὐτὰ εἶναι πατρίδες. Εἶναι ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα μετέτρεψε ἡ ἀποκαλυπτικὴ ροπή τῆς συνείδησης σὲ σύμβολα καὶ τὰ ἀκινήτησε μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἱερότητας. Εἶναι ἓνα φανέρωμα· μιὰ προφάνεια ἀποκλειστικὰ προσωπική, ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ μιὰ ζῶσα ἀλήθεια ἀναπαλλοτρίωτη.

Ἄν δὲν ζητᾷ ἡ συνείδηση τὴν πατρίδα της ὁ κόσμος εἶναι ἀδιάφορος, ἴσως καὶ φίλιος. Ὅπως εἶναι γιὰ τὰ ζῶα. Ἄλλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναζητῶντας τὴν πατρίδα του ἔγινε ἡ παιδεία τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀναζήτησις τῆς χαμένης πατρίδας, ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν οἰκείωση, συνθέτει τὴν παιδεία τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἐξανθρωπισμὸν του.

Ἡ ἀλλοτρίωση καὶ ἡ ἀποξένωση εἶναι συνθήκες ἀναπαλλοτρίωτες τῆς ἐκκοσμικευμένης συνείδησης. Αὐτὸ δὲν θὰ πῆ πὼς ὁποιαδήποτε ἀλλοτρίωση, κι' ὁποιαδήποτε ἀποξένωση εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ὁ Θεὸς —εἶδωλο κι' ἄλλο ὁ Θεὸς τοῦ Σωκράτη. Ἡ ἀλλοτρίωση ἀναφέρεται στὴν ἀποκαλυπτικὴ ροπή τῆς συνείδησης καὶ εἶναι τόσο πιό αὐθεντικὴ, ὅχι ὅσο περισσότερο προοδεύει ἢ ἐπιστήμη, ἀλλὰ ὅσο πιό πνευματικὸς καθίσταται ὁ ἄνθρωπος.

18. Ἡ ἱστορία

Ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ συνείδηση καθορίζεται ἀπὸ τὸ εἶναι (στὴν ὄντική του σημασία), ὀδηγεῖ σ' αὐτὴν τὴν ἀποψη: "Ἄν μεταβάλωμε τὶς συνθήκες ποὺ καθορίζουν τὴ συνείδηση (ποὺ «μέσα» στὴ συνείδηση προσλαμβάνουν ἀλλοτριωμένες μορφές) θὰ ἔχωμε μιὰ νέα ἀποκατεστημένη (μὴ ἀλλοτριωμένη) συνείδηση—

ση. Μιά συνείδηση που θα «καθρεφτίζει» τις «πραγματικές» κοινωνικές σχέσεις. Όπότε οι συνειδήσεις που δεν υπακούουν στα νέα κελεύσματα της ιστορίας (των νέων κυρίων) δεν μπορεί παρά να είναι πονηρές ή εκ του πονηρού. Και νομίζουν ότι η ιστορία τους δίνει το δικαίωμα να τις βιάσουν. Και συμβαίνει τουτό το αντιφατικό. Ο αγώνας για να αλλάξουν οι κοινωνικοπολιτικές σχέσεις που επιτείνουν την αλλοτρίωση είναι γενικά ανθρωπισμός. Ώστόσο, η περαιτέρω αξίωση να βιασθούν οι συνειδήσεις για να «καθρεφτίσουν» ρεαλιστικά τις νέες κοινωνικές σχέσεις οδηγεί στην άπανθρωπία.

Η αρχή ότι η συνείδηση είναι συνείδηση αντικειμένου δεν πρέπει να αποκρύπτει τη δυναμική των ροπών της συνείδησης. Η οποία παράγει ιστορία. Ο ιστορικός χώρος και χρόνος ορίζεται από τον χώρο που διάνοιξε ή εμπλοκή της συνείδησης με τον κόσμο. Η άρρηκτη διαλεκτική σχέση συνείδησης και αντικειμένου δημιουργεί την ιστορία. Η συνείδηση σαν προφάνεια οδηγεί την ιστορία προς ένα τέλος. Και η ιστορική ύλη, με την εναντιότητά της, οδηγεί τη συνείδηση να διαυγασθή ολοένα και περισσότερο. Διοδεύοντας ανάμεσα από τις συμπληγάδες της αλλοτρίωσης και της αποξένωσης. Τουτό βεβαίως είναι ένας διαρκής κίνδυνος, ο οποίος στο βαθμό που αποτρέπεται, φωτίζει τη συνείδηση. Η ιστορία είναι το μόνο σπίτι της συνείδησης μέσα στον κόσμο, γι' αυτό αποκτά όντολογική νοηματοδότηση. Αυτό πρώτοι το ανακάλυψαν (ή έστω του έδωσαν απροσπλάστο βάθος) οι Έβραιοι. Η ύπηρεσία του υλισμού συνίσταται στο ότι έκαμε πιο σαφείς ώρισμένους όντικούς μηχανισμούς αυτής της ιστορικο-όντολογικής πορείας της ιστορίας του ανθρώπου ως homo faber και της έσκεμμένης δράσης του ανθρώπου ως θεμελιακής ιστορικο-όντολογικής μεταβλητής. Την όρθότητα όμως της έσκεμμένης δράσης δεν την έγγυάται ούδέν αλάθητο. Και εύκολα, πολύ εύκολα, σχεδόν αναπότρεπτα, από άπελευθερωτική δύναμη που θέλει να είναι, έκρίπτει σε δουλωτική και εκεί που εύαγγελίζεται την άρση της αλλοτρίωσης την καθιστά φοβερότερη.

Όριστική άρση της αποξένωσης σημαίνει απόσπαση της συνείδησης από το αντικείμενο. Πράγμα που δεν πραγματοποιείται σε κοσμικό έπίπεδο. Είναι δυνατή όμως μια προοδευτική αύξηση της αυθεντικότητας, της διαύγασης, του φωτισμού. Τουτό ίσοδυναμεί με αύξηση της έλευθερίας της. Μιάς έλευθερίας χωρίς όρους-άνιστορικής. Ο άνθρωπος δεν έγγράφεται όλόκληρος έντος του όντικού κύκλου. Από το σημείο του ανθρώπου ο όντικός κύκλος έχει ένα άνοιγμα. Αυτό το άνοιγμα τον καθιστά έκτεθειμένο και έλεύθερο. Σ' αυτήν την έλευθερία δεν έχει κανείς το δικαίωμα να θέση το χέρι του· ούτε ο Θεός.

19. Το τέλος

Το φιλοσοφείν μαρτυρεί την άποτυχία του φιλοσόφου να γίνη προφήτης. Το προφητεύειν μαρτυρεί την άποτυχία του προφήτη να γίνη Θεός. Να γίνη αλήθεια.

Η αλήθεια μαρμαίρει σαν το πολικό άστρο στο λυκαυγές, προτού ο ήλιος της έγκοσμιοτήτας αφανίσει το άστρώο όνειρο. Και στο λυκόφως προτού το σκότος αφανίσει τη συνείδηση. Αυγάζει, έρήμην, στη σκοτία.